

วัฒนธรรม

เรามักจะใช้คำว่า "วัฒนธรรม" ในการอธิบายถึงบุคคลที่ขึ้นชื่อในอาชีพการงานที่ วรรณะ-
กรรม หรือ คนตรี แต่ในทางสังคมศาสตร์ มีความหมายหลายอย่าง สำหรับในความหมายที่
กว้างนั้นหมายถึง กิจกรรมของมนุษย์ทุกอย่างและความสำเร็จในทุกสาขาวิชาที่มนุษย์มีการสืบทอด
จากคนในยุคหนึ่งสู่คนอีกยุคหนึ่ง วัฒนธรรมอาจหมายถึงกิจกรรมในการใช้ภาษา การแต่งงาน การ
เลี้ยงบุตร การหาเลี้ยงชีพ การจักรระบบรัฐ การสงคราม และการมีส่วนร่วมในพิธีกรรม
ต่าง ๆ ส่วนในความหมายที่แคบ หมายถึง วิถีการดำเนินชีวิตของประชาชนกลุ่มหนึ่ง เราอาจ
พูดว่าวัฒนธรรมของชาวเอสกิโม (Eskimo) วัฒนธรรมของชาวฮอตเท็นท็อท (Hottentot)
หรือวัฒนธรรมตะวันตก

วัฒนธรรมบางอย่างเป็นของชนกลุ่มใหญ่ และบางอย่างเป็นของชนเพียงบางเผ่า แต่
ไม่มีวัฒนธรรม ๒ วัฒนธรรมที่มีลักษณะเหมือนกันทุกประการ วัฒนธรรมบางอย่าง ๆ มักเป็นผลผลิต
ของประชาชนที่ไม่มีภาษาของตนในการบันทึก แต่วัฒนธรรมแบบเขียนจะพัฒนามาเป็นอารยธรรม
(Civilization) ได้

นักวิทยาศาสตร์ผู้ศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของประชาชนในอดีตและปัจจุบัน
เราเรียกว่า นักมานุษยวิทยา (Anthropologists) นักสังคมศาสตร์เรียกว่า นักสังคมวิทยา
(Sociologists) ซึ่งศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมในปัจจุบัน

นักวิทยาศาสตร์เชื่อว่า ความสามารถในการพัฒนาวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่แตกต่างกันอย่าง
ที่สุกระหว่างมนุษย์และสัตว์ วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ต้องการเรียนรู้ และมนุษย์สามารถเรียนรู้ได้มากกว่า
สัตว์ ที่สามารถสะสมความรู้โดยการบอกเล่า และบันทึก ยุคแล้วยุคเล่าที่มนุษย์ได้รับความรู้
และวัฒนธรรมที่ใจเจริญเติบโตและเปลี่ยนแปลง แต่สำหรับสัตว์แล้วก็ยังคงมีจิตอยู่เช่นที่เคยเป็น
มา เนื่องจากว่าสัตว์นั้นไม่มีการสืบทอดความรู้ ชีวิตของสัตว์นั้นอาจจะมีการเปลี่ยนแปลงในทาง
ที่ดีขึ้นในระยะเวลาหนึ่ง ๆ ปี แต่การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวรวมถึงลักษณะที่รับการถ่ายทอดจาก
บิดามารคานั้นมากกว่าการเรียนรู้ สัตว์สังคมอย่างเช่น มด ผึ้ง และแมลงอื่น ๆ มีสังคมที่เป็นระบบ

แต่สังคมดังกล่าวจะขึ้นกับลักษณะที่รับการถ่ายทอดจากบิดามารดา และระบอบการปกครองของมณฑลหรือ
ฝั่งจะมีลักษณะเหมือน ๆ กัน

เราสามารถแยกองค์ประกอบของวัฒนธรรมได้เป็นลักษณะจำเพาะ (Trait) ใน
วัฒนธรรมตะวันตก ผู้ชายจะได้รับการยอมรับว่ามีภรรยา ๑ คน แต่ในวัฒนธรรมลาตินอเมริกาจะ
มีได้ถึง ๔ คน ลักษณะที่มีคู่สมรสคนเดียว (Monogamy) หรือ (Single marriage) เป็นลักษณะ
จำเพาะของวัฒนธรรมตะวันตก ส่วนลักษณะที่มีคู่สมรสหลายคน (Polygamy) หรือการที่สามารถ
มีภรรยาได้หลายคนในเวลาเดียวกันนั้นเป็นลักษณะจำเพาะของวัฒนธรรมอาหรับ ลักษณะจำเพาะ
หลาย ๆ อย่างในวัฒนธรรมหนึ่ง ๆ อาจมีความเกี่ยวเนื่องกัน เช่น เผ่าต่าง ๆ ในแอฟริกาตะวัน-
ออกเฉียงใต้มีวิถีชีวิตที่เกี่ยวเนื่องกันจากสัตว์ที่เลี้ยงนี้คือควาย ในการก่อสร้างบ้าน
ผนังบ้าน และใช้หนังวัวทำเครื่องนุ่งห่ม ฉะนั้นจึงถือว่า วัควายนั้นเป็นเสมือนทูตสมบัติอันล้ำ
ค่า และสามารถใช้ในการซื้อขายได้ ลักษณะจำเพาะของชนในกลุ่มนั้นเรียกว่า
วัฒนธรรมซับซ้อน (Culture complex) วัฒนธรรมต่าง ๆ อาจมีความแตกต่างในหลาย ๆ
ทางและก็มีลักษณะที่เป็นเชิงซับซ้อนเหมือนกัน เขตที่สถานการณืเช่นนี้เกิดขึ้น เรียกว่าภูมิศาสตร์
วัฒนธรรม (Culture area)

วัฒนธรรมต่าง ๆ มีการเน้นเป็นลักษณะจำเพาะไม่เหมือนกัน ลักษณะจำเพาะที่สำคัญที่
เป็นแนวทางแก่ลักษณะจำเพาะอื่น ๆ เราเรียกว่า กุญแจแห่งลักษณะจำเพาะ (Key traits)
การที่ถือว่าวัควายเป็นทูตสมบัติอย่างหนึ่งของพวกแอฟริกาตะวันออก ก็ถือว่าความเชื่อนี้เป็นกุญแจ
แห่งลักษณะจำเพาะ ซึ่งมีอิทธิพลต่ออาหารการกิน เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และระบบเศรษฐกิจ
ของมนุษย์ ความสนใจพิเศษที่มีต่อชีวิตหลังความตาย ซึ่งเป็นลักษณะความเชื่อของพวกอียิปต์
โบราณ ก็ถือเป็นกุญแจแห่งวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง ฉะนั้นตลอดชีวิตของพวกอียิปต์โบราณจะมีการ
เตรียมตัวเพื่อความตายที่จะมาถึง ประชาชนเป็นจำนวนมากจะใช้เวลาของช่วงชีวิตส่วนใหญ่นใน
การสร้างและตกแต่งหลุมฝังศพ และสร้างสิ่งต่าง ๆ ที่จะเอาไปวางไว้ที่หลุมศพเหล่านั้น
วัฒนธรรมของพวกชาวอินเดียนแดงบริเวณที่ราบอเมริกาเหนือก็ยกย่องในเรื่องการสร้างสม
เกียรติแห่งความกล้าหาญในสงคราม ในขณะที่ชาวอินเดียนแดงในแถบฝั่งทะเลตะวันตกเฉียง
เหนือก็ยกย่องในเรื่องของความมั่งมี กุญแจแห่งลักษณะจำเพาะเหล่านี้บางทีรู้จักกันในนามว่า
ระบบแห่งคุณค่า (A system of value) หรือรูปแบบของวัฒนธรรม (Culture

Pattern)

ในการศึกษาวัฒนธรรมต่าง ๆ เป็นสิ่งจำเป็นในการที่ทำให้เราได้เข้าใจถึงพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในตัวของเรา และยังทำให้เราเข้าใจถึงวิถีการในการอยู่ร่วมกันกับบุคคลกลุ่มอื่น ๆ ที่มีวัฒนธรรมแตกต่างจากเราได้อย่างมีความสุข ก่อนที่จะกล่าวถึงเรื่องวัฒนธรรมในรายละเอียดต่อไป ควรจะได้นำเราเข้าใจถึงคำจำกัดความของคำว่า "วัฒนธรรม Culture" ตามที่ได้อธิบายไว้มาแล้ว กล่าวคือ คำว่า วัฒนธรรม (Culture) มีความหมายหลักใหญ่ ๆ อยู่ ๒ ประการ ความหมายแรกหมายถึง ผลผลิตจากอารยธรรมชั้นสูง เช่น วรรณกรรม ศิลปะ และปรัชญา ส่วนในความหมายที่สองคือ สันนิษฐานของมนุษย์ในการสร้างสรรค์ความคิด ประเพณี และการประชีวิตรักกัน ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีการสะสมมาจนกระทั่งเกิดการประยุกต์ทั้งของทางธรรมชาติและสังคมมนุษย์ขึ้น^๒ มากขึ้น

วัฒนธรรมที่ขาดความหมายของนักสังคมศาสตร์และนักมนุษยศาสตร์ - และเป็นความหมายที่จำกัดอยู่ในปัจจุบันนี้ ความหมายถึง บุคคลที่มีความเจริญ มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย เช่นเดียวกับสิ่งที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตของมนุษย์อารยธรรมทั้งหลาย

นักมานุษยวิทยาชาวอังกฤษชื่อ เซอร์ เอ็ดเวิร์ด บี ไทเลอร์ (Sir Edward B. Tylor) ได้กล่าวในความหมายอย่างกว้าง ๆ ว่าหมายถึง ความคิดและสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นผลผลิตของมนุษย์ ที่มีวิวัฒนาการมาจากประสบการณ์ของมนุษย์เอง

^๑Carleton S. Coon, "Culture," The World Book Encyclopedia 4 (1971): 942 - 943.

^๒Gordon R. Willey, "Culture," Grolier Universaal Encyclopedia 6 (1970): 76.

^๓John W. Bennett, "Culture," Encyclopedia Americana 8 (1975): 315.

^๔Edward B. Tylor, Primitive Culture (New York: Gordon Press, 1889), p. 9.

นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกันชื่อ รุท เบ็นเนดิกท์ (Ruth Benedict) ได้กล่าวถึง
วัฒนธรรมที่มีความหมายในลักษณะที่เป็นรูปแบบทางความคิดและการกระทำ ซึ่งเห็นได้จากผลของ
กิจกรรมของกลุ่มชนหนึ่ง ๆ ที่แตกต่างจากกลุ่มชนอื่น ๆ

สำหรับความหมายของคำว่า "วัฒนธรรม" ที่มีการบัญญัติแล้วในภาษาไทย คือ

"วัฒนธรรม เป็นคำพ้องมาจากภาษาบาลีว่า วัฒนธรรม ซึ่งหมายถึง ความเจริญ ความงอกงาม"^๒

"วัฒนธรรม แปลว่า สภาพทำให้เจริญงอกงาม ตามพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ
พ.ศ. ๒๔๕๕ นิยามไว้ว่า วัฒนธรรมหมายถึงลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็น
ระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติ และศีลธรรมอันดีของประชาชน"^๓

คำว่า "วัฒนธรรม" นี้ ได้ถูกขึ้นเพื่อให้ความหมายตรงกับคำว่า Culture คำว่า "Culture"
ตามมูลศัพท์หมายความว่า เพาะปลูก ปลูกองงาม เป็นการแสดงถึงความเจริญงอกงาม ซึ่ง
เปรียบเทียบกับการเพาะปลูกพืชไร่ในองงาม ผลิผลออกดอกผลเพื่อประโยชน์แก่มนุษย์ในอันที่จะ
ใช้ให้เป็นประโยชน์แก่คนใดไม่ว่าในทางกายและทางใจ เช่น การรับวิถีสรีระหรือศิลปะ
ทำสิ่งของเครื่องใช้ที่มนุษย์จะใช้ หรือ ทางใจ เช่น การชมในงามที่เป็นสิ่งเจริญตาเจริญ
ใจ เป็นต้น การเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ให้เจริญงอกงามก็มีลักษณะคล้ายคลึงกัน จึงรวมอยู่
ในภาษาพูดว่า Culture นี้ก็เหมือนกัน ฉะนั้นนิยามแห่งความเจริญงอกงาม ซึ่ง
ได้แก่ Culture จึงได้ใช้คำว่า "วัฒนธรรม"^๔

สรุปความหมายของวัฒนธรรมที่ได้มีการกล่าวมาทั้งหมดไว้ว่า วัฒนธรรม หมายถึง ลักษณะ
ที่แสดงถึงความเจริญ ความเป็นระเบียบเรียบร้อย อันเป็นผลมาจากความคิดที่เป็นผลผลิตของมนุษย์

^๒ Ruth Benedict, Patterns of Culture (New York: Humanities, 1934), p. 32.

^๓ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๔๘๓ (พระนคร: โรงพิมพ์
พระจันทร์, ๒๕๐๒), หน้า ๕๒๘

^๔ อุทัย สีนตุสาร, "วัฒนธรรม," สารานุกรมไทย ๒๑ (๒๕๒๒): ๕๐๒๒ - ๕๐๒๓.
พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นราชนิพนธ์ประพันธ์, "วัฒนธรรม," วิทยาสารานุกรม
(๒๕๐๕): ๕๒๕๓ - ๕๒๕๔.

เช่น วรรณคดี ศิลปะ ปรัชญา ตลอดจนการประดิษฐ์คิดค้นสิ่งใหม่ ๆ

ประเภทของวัฒนธรรม

การแบ่งประเภทของวัฒนธรรม สามารถแบ่งได้หลายวิธี จะขึ้นอยู่กับว่าจะแบ่งตามแนวความคิดของทฤษฎีใด แต่เมื่อสรุปความจากประเภทของวัฒนธรรมดังกล่าวแล้ว ก็จะมีเนื้อหาคล้าย ๆ กัน หรือมีลักษณะความเกี่ยวกัน ดังนี้ คือ

ประเภทของวัฒนธรรมตามทรรศนะของนักปรัชญามี ๓ อย่างคือ

ก. วัฒนธรรมเอกนิยม หมายความว่า นักปรัชญาคิดเห็นว่าควรมีวัฒนธรรมเพียงหนึ่งเท่านั้น มนุษย์ควรมีวัฒนธรรมเพียงอย่างเดียวหรือแบบเดียวกันทั่วโลก ไม่มีวัฒนธรรมของตนเองกลุ่มชน เมื่อมนุษย์มีวัฒนธรรมแบบเดียวกัน จะไม่มีความแตกต่างทางภาษา ทางศาสนา ตลอดจนถึงความแตกต่างกันอย่างอื่น ๆ มนุษย์จะดำเนินชีวิตแบบเดียวกันหมด

ข. วัฒนธรรมพหุนิยม หมายความว่า นักปรัชญาคิดเห็นว่าวัฒนธรรมนั้นมีมากมาย ความจำนวนของกลุ่มชน แต่ละกลุ่มย่อมมีวัฒนธรรมเป็นของตนเอง รักษาบำรุงวัฒนธรรมของตนเองไว้ ในขณะที่เกี่ยวกันก็พยายามทำความเข้าใจวัฒนธรรมของกันและกัน เข้าใจกันและเห็นใจกัน ไม่ถูกเหยียดหยามวัฒนธรรมของกลุ่มอื่น และโดยวิธีการเช่นนี้ แม้จะมีวัฒนธรรมอยู่ในโลกนี้หลายแบบก็จะไม่ปรากฏขัดแย้งกัน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ค. วัชกรรรมสัมพัทธนิยม ส่วนหนึ่งยกมรสัมพัทธ์กับอีกส่วนหนึ่ง จึงต้องพิจารณาวัชกรรรมของแคะกะกลมรณโดยตลอดสาย ลักษณะสัมพัทธ์ทางวัชกรรรมนั้น เช่น พืชไหวครุยอมมเกี้ยวโยงถึงวัชกรรรมทางจิติจที่เล็งเห็นค่านิยมในผู้ทำหน้าที่สอน กิริยาถนอมคอบคอบิคารมารคายคมแสดงถึงจิติจที่รู้จักเควรพยำเกรง เชิดชูบูชาผู้ให้กำเนิดคน เหล่านี้คือลักษณะสัมพัทธ์ทางวัชกรรรมในสายเดียวกัน การคิดเห็นลักษณะดังกล่าวในวัชกรรรมเรียกว่า วัชกรรรมสัมพัทธนิยม

ประเภทของวัชกรรรมที่แบ่งตามเนื้อหาวัชกรรรม ของอาจารย์ สุชีพ ปุณณานุกาพ คือ

ก. เนื้อหาวัชกรรรม ๑ หมายถึงสาระหรือแก่นแท้ของวัชกรรรม เพื่อประมวลกล่าวเพียง ๑ ข้อ แบบแห่งความประพฤติปฏิบัติ หรือแบบแห่งการดำเนินชีวิตของสังคม ความสงบสุขจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อ เมื่อกลุ่มชนในสังคมดำรงอยู่ในแบบแผนชีวิตที่เที่ยง

ข. เนื้อหาวัชกรรรม ๒ คือ วัชกรรรมที่เป็นวัตถุ และวัชกรรรมที่ไม่เป็นวัตถุ สิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นในประเภทวัตถุ เช่น บ้านเรือน เครื่องใช้ต่าง ๆ ตลอดจนเสื้อผ้า เหล่านี้จักเป็นวัชกรรรมที่เป็นวัตถุ ส่วนศาสนา ความศิกอาน ความเชื่อถือ ทักษณคิ อุดมคิ สุนทรียะ คือ ความงาม เหล่านี้เป็นวัชกรรรมประเภทที่ไม่ใช่วัตถุ

ค. เนื้อหาวัชกรรรม ๓ แบ่งเป็น

๑. วัชกรรรมอนุัย หมายถึงวัชกรรรมที่ได้มรจากการค้นคว่ำทดลอง หรือผ่านประสบการณ์มรจนสามารถตั้งเป็นหลักความจริง ผลที่ปรากฏจากวัชกรรรมประเภทนี้ คือ เครื่องมือ เครื่องจักรกล การช่าง ความรู้ทางเทคนิค ธรรกวทยา รวมถึงความรู้ทางวิทยาศาสตร์ทุกประเภท

๒. วัชกรรรมสุนทรียะ หมายถึงวัชกรรรมที่คว่ำความงาม ความประณีต รวมถึงศิลปกรรมต่าง ๆ ระเบียบปฏิบัติทางสังคมและระเบียบที่ปรากฏในธรรมชาติที่ก่อให้เกิดความงามในธรรมชาติ วัชกรรรมเป็นที่ปรากฏแห่งความงามคานต่าง ๆ นั้นเอง เรียกว่าวัชกรรรมสุนทรียะ

สุวรรณ เพชรนิล, "ศาสนาและวัชกรรรมไทย," (ม.ป.ท., ม.ป.ป.), หน้า ๘๘. (อัครสำเนา).

๓. วัจนธรรมบริรักษ์ หมายถึงวัจนธรรมที่ว่าด้วยหลักการควบคุมกลุ่มชน เช่น เครื่องหมายทางราชการ ขอบังคับ กฎหมาย ศิลปกรรม เพราะมีความหมายในการควบคุมกลุ่มชนจึงเรียกชื่อตามความหมายกันว่า วัจนธรรมบริรักษ์

ง. เนื้อหาวัจนธรรม ๔ เป็นเนื้อหาวัจนธรรมแบบไทย มีความมุ่งหมายที่จะกล่าวถึงวัจนธรรมเป็นสาย ๆ ตามลักษณะที่แตกต่างกัน คือ

๑. คติธรรม หมายถึงวัจนธรรมทางศีลธรรมและทางจิตใจสำหรับยึดถือ เป็นคติหรือหลักการในการดำเนินชีวิต ที่ปรากฏเป็นภาษิตโบราณหรือภาษิตทางศาสนา เช่น การถือความกตัญญูต่อกันในชีวิต การถือความซื่อสัตย์เป็นหลักในการสร้างตัว การถือความซื่อสัตย์สุจริตเหนือสิ่งอื่น ๆ การถือหลักทำประโยชน์ไม่มุ่งกอบโกยเพื่อตนเองอย่างเดียวเป็นวิธีการสร้างความเป็นคน

๒. เนติธรรม หมายถึงวัจนธรรมทางกฎหมาย พระราชกำหนด บทบัญญัติ ระเบียบข้อบังคับที่กำหนดคือปฏิบัติคาม การศึกษาและปฏิบัติคามหลักเกณฑ์เหล่านี้โดยไมละเมิดเพราะเหตุนี้จึงควรมีวัจนธรรมทางเนติธรรม แต่การปฏิบัติคามระเบียบข้อปฏิบัติของโรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย ก็จัดว่าเป็นวัจนธรรมทางเนติธรรม การกระทำใด ๆ ที่เป็นการขัดแย้งฝ่าฝืนระเบียบข้อบังคับกล่าว ข้อมเป็นการขัดแย้งว่าเป็นการกระทำที่วัจนธรรมทางเนติธรรม และเป็นการทำลายวัจนธรรมจะควยความไวสำนึกก็ตาม

๓. วัตถุธรรม หมายถึงวัจนธรรมทางวัตถุ เช่น การจัดทำบ้านเรือนที่อยู่อาศัยให้สะอาดเรียบร้อย การมีระเบียบในการแต่งกาย การมีหลักเกณฑ์ในการใช้เครื่องมือต่าง ๆ การมีศิลปกรรม วรรณคดี โบราณวัตถุ และการรักษาวิชาความรู้ รวมถึงอุปการะในการดำรงชีวิตทุกชนิด การช่วยกันความสะอาดของสถานที่ การแต่งตัว เรียบร้อยถูกต้องตามระเบียบ เป็นวัจนธรรมทางวัตถุ

๔. สหธรรม หมายถึงวัจนธรรมทางสังคม ส่วนใหญ่เป็นหลักปฏิบัติเกี่ยวกับกลุ่มชน มารยาทในการร่วมประชุม มารยาทในการร่วมงาน มารยาทในการร่วมโต๊ะอาหาร มารยาทในการโดยสารรถไฟ เรือยนต์ รถยนต์ เป็นต้น วัจนธรรมสาขานี้มุ่งให้บุคคลเข้ากันได้กับสังคมส่วนรวม ไม่เกิดประโยชน์แก่ผู้สร้างกันและกัน มุ่งเอาแต่ประโยชน์ตนฝ่ายเดียว

สำหรับการแบ่งประเภทของวัจนธรรม ตามประกาศของพระราชบัญญัติวัจนธรรมแห่งชาติ วัจนธรรมออกเป็น ๕ สาขา คือ

๑. วัฒนธรรมทางจิตใจ
๒. วัฒนธรรมทางระเบียบประเพณี
๓. วัฒนธรรมทางศิลปกรรม
๔. วัฒนธรรมทางวรรณกรรม
๕. วัฒนธรรมฝ่ายหญิง

จะเห็นว่า สาขาวัฒนธรรมทั้ง ๕ สาขาคงกล่าว มุ่งส่งเสริมคตินิยม เนติกรรม และ สหกรรม ความเนื้อหาของวัฒนธรรม ๔ ข้างต้น คือมุ่งปลูกฝังและส่งเสริมให้กลุ่มชนเจริญองความ ควบคู่การมีอุดมคติที่ถูกต้องและสูงส่ง รู้จักเคารพและปฏิบัติตามระเบียบทาง ๆ ของสังคม แวกกลม ควบคู่อุปถัมภ์การรังสรรค์งาน

วัฒนธรรมไทย

วัฒนธรรมไทย เป็นวัฒนธรรมที่เก่าแก่ มีการประพฤติปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นเวลานาน แม้วัฒนธรรมที่ปรากฏ เป็นวัฒนธรรมไทยในปัจจุบัน จะมีรากฐานมาจากวัฒนธรรมของจีนและอินเดีย หลายอย่างหลายประการ แต่ก็มีอารยธรรมผสมผสานกันเป็นวัฒนธรรมใหม่ ให้เป็นวัฒนธรรมที่เข้ากับ สภาพความเป็นอยู่ วิถีในการดำเนินชีวิตตลอดจนทัศนคติ และความเชื่อต่าง ๆ ให้เป็นวัฒนธรรม ที่มีเอกลักษณ์เป็นของไทยโดยเฉพาะ เช่น วัฒนธรรมไทยมีความเชื่อในเรื่องการเคารพในระบอบ อารุโส ในขณะที่วัฒนธรรมต่างชาติ เช่น วัฒนธรรมอเมริกันจะมีความเชื่อในเรื่องความเท่าเทียม กัน หรือในวัฒนธรรมสวีเดนที่เห็นว่า การที่หญิงชายมีความสัมพันธ์ทางเพศก่อนแต่งงานเป็นเรื่อง ธรรมดา เป็นต้น ทั้งความเชื่อเหล่านี้จะติดกับวัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมมีความหมายครอบคลุมถึง ทุกสิ่งทุกอย่าง ที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของชนในสังคมของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรือสังคมใดสังคมหนึ่ง คน ใดคิดสร้างระเบียบกฎเกณฑ์วิถีในการปฏิบัติ การจึกระเบียบตลอดจนระบบความเชื่อ ความนิยม ความรู้ และเทคโนโลยีต่าง ๆ ในการควบคุมและชี้นำประโยชน์จากธรรมชาติ เนื่องจากวัฒนธรรม

พระยาอนุชานรราชชน, วัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ของไทย (พระนคร: สำนักพิมพ์ คลังวิทยา, ๒๕๑๔), หน้า ๑๐๓.

สุพัทธรา สุภาพ, สังคมและวัฒนธรรมไทย: ค่านิยม ครอบครั้ว ศาสนา ประเพณี, พิมพ์ครั้งที่ ๓. (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๓), หน้า ๑๕๑.

มีความหมายครอบคลุมทุกสิ่งทุกอย่างนี้เอง ทั้งนี้สำหรับเนื้อหาทางคาบวัจนกรรมไทยที่จะกล่าว
ในบทที่ ๒ ของการวิจัยนี้ จะขอล่าวเฉพาะเนื้อหาทางคาบวัจนกรรมไทยที่มีความเกี่ยวข้องกับ
เนื้อหาที่จะวิจัย กล่าวคือจะเป็นเนื้อหาทางวัจนกรรมไทยเรื่องเกี่ยวกับ (ก) ชีวิตในครอบครัว
(ข) อาชีพ (ค) การเล่น (ง) เทศกาลและพิธีการ (จ) วรรณกรรมพื้นฐาน (ไค้แก่นิทาน
พื้นบ้าน บทเห่กล่อม เพลงกล่อมเด็ก สุภาษิต ภาษิต เพลงสวด สำนวน แบบคำประพันธ์ดั้งเดิม
เพลงพื้นบ้าน และวิทยากรพื้นบ้าน)

ก. ชีวิตในครอบครัว

ลักษณะของชีวิตในครอบครัวไทย อันเป็นที่ยอมรับในสังคมไทยนั้น สรุปได้ดังนี้

๑. เป็นครอบครัวแบบพ่อแม่ลูก ส่วนมากจะไม่ค่อยมีญาติพี่น้องมาอยู่ด้วย จะมี
อาจเป็น ปู่ ย่า ตา ยาย เท่านั้น และการแต่งงานจะเป็นแบบสามีหนึ่งภรรยาหนึ่งเท่านั้น ซึ่ง
ชีวิตการแต่งงานแบบสามีหนึ่งและภรรยาหนึ่งนั้น ก่อให้เกิด

ก) บุตรจะเกิดความอบอุ่นและมั่นคงในจิตใจ เนื่องจากบุตรจะมีความรู้สึก
พ่อแม่เป็นของคนคนเดียว ไม่ใช่ของคนอื่น ๆ ควบ

ข) มีความผูกพันทางอารมณ์และความรักอย่างแนบแน่น พ่อแม่สามารถทุ่มเท
ความรัก ความเอาใจใส่ให้แก่บุตรได้อย่างเต็มที่

ค) มีความสามัคคีกลมเกลียวกัน เพราะความรักระหว่างพ่อแม่และบุตร เป็น
ความรักที่แนบแน่น มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

ง) บุตรเห็นว่าพ่อแม่เป็นบุคคลสำคัญในชีวิตของเขา บุตรให้ความเคารพรัก
ใคร่ สนิใจ และอุปการะเมื่อท่านชรภาพ เนื่องจากบุตรมีความรู้สึกว่าพ่อแม่มีความเป็นอันหนึ่ง
อันเดียวกัน ชีวิตของพ่อแม่จึงมีค่าต่อความรู้สึกของเขา พ่อแม่จึงมักจะได้รับความรักและความ
เอาใจใส่ นับมาหลายชีวิต

๒. เคารพเรื่องหังการลำดับอาวุโส ครอบครัวไทยจะย้ำเรื่องอาวุโสตั้งแต่วัยเด็ก
คือเคารพพี่ๆ น้า อา โดยเฉพาะ พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย เป็นการทำเรื่องวัชชิตี เพราะถือว่า
ผู้มีอาวุโสกว่ามักจะมีประสบการณ์และความสุขุมมากกว่าหนุ่มสาว หรือที่เรียกว่า "อาบน้าร้อน

มากอน"

๓. ความผูกพันทางสายโลหิต พ่อแม่จะรักและห่วงใยบุตรของตนเสมอ ไม่ว่า บุตรจะยังเป็นโสดหรือสมรสแล้ว หรือเกิดอุบัติเหตุที่ท้องอยู่อาศัยบ้างเมื่อจำเป็น เมื่อญาติฝ่าย หนึ่งมีฐานะต่ำกว่า ก็จะทำให้ความเท่าเทียมกันระหว่างญาติทั้งสองฝ่าย ให้ความสำคัญของญาติ ทั้งทางฝ่ายพ่อและญาติฝ่ายแม่

๔. มีความร่วมมือกันระหว่างสมาชิกของครอบครัว โดยสามีจะเป็นส่วนสำคัญใน การหารายได้ ภริยาจะเป็นผู้รับจ่าย ใช้จ่ายและดูแลบ้านเรือน บุตรมีหน้าที่ศึกษาหาความรู้ เมื่อยัง อยู่ในวัยของการศึกษา และช่วยพ่อแม่ตามความสามารถ เช่น พ่ออาจจะต้องช่วยเลี้ยงน้อง หรือ ทำตัวให้ไม่เกียจคร้าน ไม่นิ่งคูดาย เป็นต้น ถ้ามีญาติพี่น้องมาอยู่ด้วยก็จะมี การช่วยกันทำงาน ตามสมควร

๕. เด็กได้รับความรักความอบอุ่น พ่อแม่ก็จะรักบุตร จึงพยายามเลี้ยงบุตร อย่างดีที่สุด และพยายามระคับระคองปกป้องบุตรให้อยู่อย่างปลอดภัยและมั่นคง

๖. ความรักความสงบ จากอิทธิพลของปรัชญาพุทธศาสนาที่ไม่มีการคัดแปลงและ แก้ไขโดยกลุ่มบุคคลอื่นสังคมนั้นถ่ายทอดคำสั่งสอนมาเป็นรุ่น ๆ คนไทยจึงมีปรัชญาชีวิตที่รักสงบ พุทธศาสนาสอนให้คนไทยรักเกียจคร้านขาสัตว์ตักชีวิตและความโหดร้าย การจองเวรต่าง ๆ นอก จากนั้นพุทธศาสนายังสอนให้คนไทยรู้จักการให้อภัยเพราะถือว่า ถ้าใครทำชั่ว ผลชั่วนั้นก็ตามไป ทำโทษคน ๆ นั้นเอง ในแง่ปรัชญาแห่งการดำเนินชีวิต การปฏิบัติทั่ว ๆ ไปในพุทธศาสนาใน ปัจจุบันก็ให้ถือหลักแห่งการ เสาะแสวงหาความสุข ใฝ่ใจชีวิตสันโดษและเสียสละ ซึ่งเป็นสิ่งที่ เป็น กิเลสในชีวิตธรรมดาประจำวันของมนุษย์

๗. การยอมรับแขก เป็นวัฒนธรรมอันหนึ่งอย่างหนึ่งของชีวิตในครอบครัวไทย คนไทยเราแต่สมัยโบราณมาถือว่าการต้อนรับขับสู้แขกเป็นหน้าที่สำคัญของเจ้าบ้าน เมื่อมีแขกมาหา

ไพฑูริย์ เครือแก้ว, ลักษณะสังคมไทยและการพัฒนาชุมชน (พระนคร: การพิมพ์ เกื้อกุล, ๒๕๐๖), หน้า ๖.
ไพฑูริย์ เครือแก้ว, ลักษณะสังคมไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒. (นครหลวงกรุงเทพมหานครบุรี: โรงพิมพ์เลี้ยวเชิงจางเจริญ, ๒๕๑๕), หน้า ๑๖๕.

จะต้องแสดงการต้อนรับอย่างจริงจัง แสดงไมตรีจิตทั้งทางกาย วาจา และใจ ต้องแสดงความ
 กุศลใจ โอบอ้อมอารีด้วยถ้อยคำอันทำให้แก่ชื่นใจ มีใบหน้ายิ้มแย้มด้วยความยินดีอย่างที่เรา
 กันว่า มีใบหน้ายิ้มแย้มแจ่มใส บริการแขกของอันสมควร เช่น หมากพลู บุหรี่ น้ำ น้ำชา และ
 แม่เตาอาหาร มีคติโบราณในการต้อนรับแขกอยู่อย่างหนึ่งว่า "เมื่อแขกมาถึงเรือนชาน ต้องทำการ
 ต้อนรับ" เมื่อมีแขกมาเยี่ยมตรงกับเวลาอาหารมื้อใด ก็ต้องเชิญชวนให้แขกมาร่วมรับประทานอาหาร
 มื้อนั้นด้วย

ข. อาชีพ

การทำมาหากินของชาวบ้านที่เป็นคนไทย แต่ไหนแต่ไรมานั้นคนไทยมีอาชีพหลักคือ
 การเกษตรกรรม กล่าวคือ มีการทำนา ทำไร่ ทำสวน เป็นต้น

นอกจากนั้นยังมีอาชีพเบ็ดเตล็ดเมื่อเสร็จจากการทำนาทำไร่ก็ มักมีคำกล่าวหาว่า
 "พอสันหนานา ผู้หญิงทอดผ้า ผู้ชายตีเหล็ก"

ทั้งนี้แสดงว่าคนไทยไม่ยอมยกยู่ว่างมาแต่เดิม คือเมื่อเสร็จอาชีพหลักแล้ว ก็ทำ
 อุตสาหกรรมในครอบครัวด้วย

อาชีพของคนไทย สรุปได้คือ

๑. การทำนา เป็นอาชีพของคนในภาคกลาง ซึ่งเป็นที่ราบมีน้ำบริบูรณ์ ชาวบ้าน
 ที่เป็นชาวนานับถือแม่โพสพเป็นผู้อุปถัมภ์ ชาวนาอาศัยกำลังแรงงานจากวัวและควาย เขาจึงรักวัว
 ควายของเขามาก ถือว่าวัวควายเป็นเพื่อนชีวิต

๒. การทอดผ้า เป็นงานของชาวบ้านผู้หญิงโดยเฉพาะ วิถีชนกรรมไทยแต่โบราณ
 ถือว่า ครอบครัวต้องช่วยตัวเองให้ก้าวทันทางเศรษฐกิจให้มากที่สุด ชาวปลานาคใต้ เสื้อผ้าก็ต้อง
 ทำเองให้พลีชีพอดสอยในครอบครัว ฉะนั้นบ้านทุกบ้านจึงมีที่ทอดผ้าอยู่ใกล้ๆ

๓. การปั้นค้ายและเลี้ยงไหม เป็นส่วนอุตสาหกรรมการทอดผ้า คนไทยเลี้ยงไหม

กันมาก โดยเฉพาะในภาคอีสาน เช่น ที่โคราช นครพนม และจังหวัดอื่น ๆ

๔. การตีเหล็ก เป็นงานของผู้ชาย โดยมากทำเครื่องใช้ที่จำเป็นในครอบครัว เช่น มีด ค้อน ขวาน เจตนาเพียงไม่ต้องการ ก็มีความคิดเป็นอิสระในทางเล็งตัวเองได้ ในทางเศรษฐกิจ

๕. การค้าขาย เป็นเรื่องธรรมดาของการแลกเปลี่ยนสิ่งของกัน คนไทยเราก็เคยค้าขายมาตั้งแต่แบบโบราณที่สุด คือแบบเอาของแลกกัน ภาษาคำต่างประเทศเรียกว่าบาเตอร์ (Bater) พยานในเรื่องนี้เห็นได้จากบทร้องกันว่า "ใครมีมะกรูดมาแลกมะนาว" ครั้นเมื่อเจริญมากขึ้น จึงใช้เงินเป็นวัตถุกลางในการแลกเปลี่ยน

ในการค้าขาย ชาวบ้านตึ๊งนางกวักเป็นผู้เรียกร้องให้ลูกค้ามาซื้อ ถ้าเป็นการค้าขายทางเรือ ชาวบ้านตึ๊งแม่ย่านาง คือเจ้านัดผู้ดึงวาชวยรักษาเรือ

๖. การทำไร่ ก็มีอยู่ตามท้องถิ่นทั่วไป ชาวบ้านทำมาหากินกันอย่างเป็นสุข ชื่อตำบลต่าง ๆ มักมีคำว่า "ไร่" นำหน้าอยู่ นิทานเรื่องยายกะตาดลูกตัวปลุงงาให้หลานเผ่า เป็นหลักฐานว่าชาวบ้านไทยส่วนใหญ่ทำมาหากินด้วยการทำไร่

๗. การทำสวน เป็นอาชีพอีกอย่างหนึ่งของชาวบ้านไทย พื้นที่ภาคกลางเหมาะที่สุดสำหรับอาชีพนี้ เพราะมีน้ำมาก หนอง ไร่ หนอง หนองน้ำ และสมุทรสาคร ล้วนเป็นเมืองที่มีการทำสวนกันมาก ทางตะวันออกก็ทำสวนกันมากเช่นที่ จันทบุรี และระยอง ทางใต้ก็มีบางตำบลทำสวนกันก็ได้ เช่น หลังสวนในจังหวัดชุมพร หรือเกาะสมุยในจังหวัดสุราษฎร์ธานีที่มีชื่อเรื่องมะพร้าว เป็นต้น

๘. การจับสัตว์น้ำ ก็เป็นอาชีพสำคัญของชาวบ้าน ประเทศของเรามีมากทั้งแม่น้ำ และฝั่งทะเล ไร่รายสัตว์น้ำนานาชนิด ถึงกับมีคำพังเพยว่า "น้ำถึงไหน ปลาถึงนั้น"

๙. การทำนา ก็เป็นอาชีพหลักของชาวบ้านไทยได้ หากินกับควยวิ้งย้าย ๆ มาก่อน คือ การเทียวซุกและรอนแรมมาขาย ฤๅบดกันเป็นอาชีพมาก่อนจะมีการทำเหมืองแร่อย่างทันสมัยในปัจจุบัน

๑๐. การทำของป่า นับเป็นการทำมาหากินอย่างหนึ่งของชาวบ้านสมัยโบราณ เพราะมีของดี ๆ ในป่าทุกชนิด ทั้งสัตว์และพืชพันธุ์ การตั้งฝั่งมาขายทำกันเป็นประจำ การจับสัตว์ป่าทำกันตั้งแต่สัตว์เล็ก เช่น กวาง อีเก้ง จนกระทั่งถึง สัตว์ใหญ่คือ ช้าง เขา นก และงา เป็นสินค้าราคาแพงทั้งนั้น อย่างง่าย ๆ ก็ทำเป็นเผือกถ่านเลี้ยงชีวิตก็คล้ายสมัยพอสมควรกับ อธิปไตยของชาวบ้านป่า

รวมความว่ากรรมชาติช่วยชาวบ้านมาก มีทางทำมาหากินได้อย่างไม่ยากแค้น ขอแต่ให้ความซมึนเพียงอย่างใดยาก็เลี้ยงตัวเองได้อย่างเป็นสุข

ค. การเล่น

การเล่นหรือ การละเล่นของไทยนั้น เป็นการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้เด็กได้เล่นกีฬาต่าง ๆ ทำให้เด็กมีสุขภาพดี มีสมรรถภาพทางกายและอารมณ์มั่นคง มีน้ำใจเป็นนักกีฬา ทำให้จิตใจเบิกบาน และสามารถเข้ากับเพื่อนฝูงได้ นอกจากนี้ก็ทำให้เด็กมีการฝึกสมองและความไวต่าง ๆ เช่น การทาย การวิ่งไล่จับ เป็นต้น การละเล่นของไทยแต่ละภาคจะแตกต่างกัน แม้ว่าชื่อการเล่นจะเหมือนกัน แต่วิธีการเล่นก็อาจแตกต่างกันบ้าง^๒

การละเล่นของไทย มีมาตั้งแต่สมัยที่กล่าวบรรพกาลประวัติศาสตร์ การละเล่นนี้ถือเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไทยที่ปรากฏในทุกท้องถิ่นของไทย และสืบทอดกันมาในวิถีชีวิตของคนไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีลักษณะของความเจริญงอกงามปรากฏอยู่ในการละเล่นอย่างชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นความเจริญงอกงามที่แสดงออกในด้านการส่งเสริมพัฒนาการของเด็ก คือพัฒนาการทางกาย ใจ อารมณ์และสังคม^๓

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๒ - ๑๓๓.

^๒ ฉวีวรรณ คูหาภินันท์, "การละเล่นของไทย," ใน คติศึกษา, รวบรวมและเรียบเรียงโดย กิ่งแก้ว อิศรางกูร (กรุงเทพฯ: หน่วยศึกษานันทศึกษา กรมการฝึกหัดครู, ๒๕๑๕), หน้า ๕๑.

^๓ ฉะอม โปษะภทกณะ, ละระเนนีย์ นาคกรทรพร และศิระพร สุขนรพวงเผ่า, การละเล่นของไทย (กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่เอกลักษณ์ของไทย กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๒), หน้า ๘๓ - ๘๕.

การละเล่น หากจะจัดเป็นประเภทใหญ่ ๆ จะจัดได้ ๑๖ ประเภท คือ

๑. ประเภทเล่นทาย เป็นการลับสมอง อาศัยความชำนาญจากคำหรือจากการสัมผัสต่าง ๆ ก็ได้ เช่น ทักทาย โพงพาง แวงเหมียว ทายชื่อ
๒. ประเภทการนับ การเล่นประเภทนี้ไม่ค่อยจะมีมากนักในการละเล่นของไทย ตัวอย่างพอหาได้คือ จำป๋ายม มีการเล่นในจังหวัดอุบลราชธานี
๓. ประเภทระโกกเชือก มีการระโกกเชือกหลายคน ระโกกเชือกคนเดียว เป็นต้น หรือเอายางมาต่อกันทำเป็นเชือกระโกกคนเดียวหรือหลายคน
๔. ประเภทซ่อนหา เป็นการเล่นที่มีฝ่ายผู้ซ่อนตัว กับผู้ค้นหาตัว ได้แก่ ซ่อนหา อ้ายมิ่ง ซุกเขม่า แซงเรือคน ซอนไซเต่า ผูกผ้า เป็นต้น
๕. ประเภทการปรับ ผู้แต่งปรับด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น ให้อำมาทวง เพลงเชกเขา เป็นต้น ได้แก่ มาหลังโกง แม่สื่อ กากักไซ่ ซักกะเยอ เป็นต้น
๖. ประเภทไล่ - จับ ได้แก่ อีมิ่ง ตีจับ ซอนผ้า เป็นต้น
๗. ประเภทไขลูกบอล การเล่นประเภทนี้มาจากของต่างประเทศเป็นส่วนใหญ่ เช่น ไล่เตะคนถือบอล โมรา โยน้ำชิงที่
๘. ประเภทตีคอก เป็นการเล่นที่ตีคอกผู้แพ้ลงไปเรื่อย ๆ ได้แก่ รั้วข้าวสาร เทวดานั่งเมือง เพลงผ้าม่าน ผึ้งจึงเมือง เป็นต้น
๙. ประเภทระโกกข้าม ได้แก่ เสือข้ามห้วย คองเต วังบอง เป็นต้น
๑๐. ประเภทตลก ประเภทนี้คนดูหัวเราะสนุกสนานเมื่อผู้เล่นทำพลาดได้แก่ ปีกตาข้ามของ คมคอกไม้ จูบเงา ปีกตาตีไม้ เป็นต้น

* ตัวอย่างการละเล่นของไทย วิถีเล่น ทั้งต้นที่มีการละเล่นนั้น ๆ ได้ จากหนังสือ เรื่องการละเล่นของไทย โทณวรวรรณ คุณาภินันท์ ในคตินันท์วิทยา ซึ่ง ดร.กิ่งแก้ว กัตตากร ได้รวบรวมและเรียบเรียง และจัดพิมพ์โดย มหาวิทยาลัยเทคโนโลยี การทหารไทย เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๕

๑๑. ประเภทกระดานหินสอ มีการใช้กระดานหินสอเป็นอุปกรณ์ในการเล่น
ไต๋แก้ว เสือตกถึง อีตัก กูกระจกเขียนภาพ ประทวนภาพเขียน

๑๒. ประเภทความแม่นยำ เป็นการฝึกความแม่นยำในการเล่น ไต๋แก้ว อีตัก จับผ้า
เช็ดหน้า สะบ้า หมากซ่าง เป็นต้น

๑๓. ประเภทเกี้ยว เป็นการละเล่นที่ขบขันการเกี้ยวพาราสี ไต๋แก้ว พวงมาลัย
เพลงยั่ว เพลงเรือ เพลงฉ่อย เป็นต้น

๑๔. ประเภทไม้ เป็นการละเล่นที่ขบขันเป็นอุปกรณ์สำคัญในการเล่น ไต๋แก้ว
การเล่นไม้หึ่ง อังกี หมากอีไม้ หมากอีคอบ้าน เพิ่มสี่ เหลี่ยมแปดผ้า ไม้ตีคไฟทกอัน การจับหลัก เป็นต้น

๑๕. ประเภทสำหรับเด็กเล็ก ไต๋แก้ว ฅมแปละ จ้ำจี้ แวงมูมซุ่มหลังคา จับปูคา
จะเอ เป็นต้น

๑๖. ประเภทร้องเพลง ไต๋แก้ว ระบาย รำ รำแคน รำโพน และเพลงประกอบ
การละเล่นของเด็ก

คุณค่าของการละเล่นของไทย อาจจำแนกได้ตามความหมายของวัฒนธรรม ที่เป็น
ความจริงของงานไต๋แก้วนี้ คือ

๑. คุณค่าในด้านการออกกำลังกาย การละเล่นของเด็กเล็ก ๆ เริ่มตั้งแต่การ
ละเล่นในร่ม เช่น การเล่นจับปูคาช่ายาปูนา ค้างไม้ขี้กล้วยเนื้อที่นิ้วทำทำไปตามคำร้องเป็นจังหวะ
เมื่อเด็กโตขึ้น ก็ชอบเล่นกลางแจ้งมากขึ้น มีการเล่นกับเพื่อน ๆ วัยเดียวกัน เป็นกลุ่มเล็กบ้าง
ใหญ่บ้าง การเล่นสนุกสำหรับกลุ่มเล็ก ๆ มีหลายอย่าง เช่น รีม่ากานกล้วย ยิงปืนกานกล้วย
ก็ถูกล้อ ตาเขยง รอนรูป เป็นต้น

๒. คุณค่าในด้านการฝึกความสังเกตและไหวพริบ การละเล่นของเด็กไทยมีหลาย
ชนิดที่แสดงการชิงไหวชิงพริบกันระหว่างคู่ต่อสู้ เช่น การเล่นกาห้าไต๋ ผู้ที่ไม่ชนะหลอกหลอชิงไหวชิง
พริบกับเจ้าของไต๋ เจ้าของไต๋ต้องใช้ความระมัดระวัง คากคะเนและระเริงกันไว้ให้ใครก็ตามไปไต่

๓. คุณค่าในด้านการเป็นระเบียบเรียบร้อย ในส่วนที่แสดงความเป็นระเบียบ
เรียบร้อยนั้น เห็นได้จากเกมที่เด็ก ๆ มักจะใช้เวลาจับไม้สั้นไม้ยาว เพื่อเป็นเครื่องระงับความ

ใครหรือฝ่ายใดจะต้องทำหน้าที่ก่อน การจับไม้สั้นไม้ยาวนี้เป็นระเบียบที่ผู้เล่นทุกคนยอมรับ ปฏิบัติตามอย่างไม่มีข้อแย้งใด ๆ เช่น การเล่นโพยพาง อายโม่ง กายเซอโยโขง เอะเด็ค เป็นต้น ใครจับไม้สั้นก็ต้องทำหน้าที่เป็น 'ลา' ที่เข้าลอคโพยพาง เป็นอายโม่ง เป็นอายเซ เป็นผู้อยู่โยงตาม ลำดับ ทั้งที่ตกลงกันไว้ นอกจากจับไม้สั้นไม้ยาวแล้ว การละเล่นแต่ละอย่างจะต้องมีกติกา ซึ่งผู้เล่นทุกคนต้องปฏิบัติตาม ใครฝ่าฝืนจะถูกลงโทษ หรือมีคะแนนก็จะต้องออกไปจากกลุ่ม เข้ากับเพื่อน ๆ ไม่ได้ นี่ก็แสดงถึงการฝึกให้วินัย เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย อันเป็นลักษณะหนึ่งของ วัฒนธรรม

๔. คุณค่าในทางศีลธรรมอันดี การละเล่นที่ช่วยฝึกคุณธรรมบางประการ เพื่อเป็นพื้นฐานที่จะช่วยสร้างศีลธรรมอันดีของประชาชนในภายหลัง คือ

ก) ความเอื้อเฟื้อ มีการละเล่นหลายอย่างที่เป็นการฝึกความเอื้อเฟื้อในวัยเด็ก เช่น ซ้ำมาส่งเมือง โม้ตัง เป็นการละเล่นที่ช่วยฝึกความเอื้อเฟื้อเมื่อเด็กเป็นฝ่ายแพ้ เพราะผู้แพ้จะต้อง ถูกขีหลังไปไหน ๆ ก็ได้ แลแล้วแต่ละตกลงกัน ผู้แพ้มองคนตัวเล็กแต่ก็ต้องยอมให้ผู้ชนะซึ่งตัวใหญ่กว่า ขีหลัง ถ้าไม่เอื้อเฟื้อเล่นด้วยกันไม่ได้

ข) ความสามัคคีรักหมู่คณะ มีการละเล่นหลายอย่างที่เด็กต้องเล่นเป็นหมู่คณะ เช่น การเล่นเตย ตีจับ ฯลฯ ผู้เล่นจะต้องแบ่งเป็น ๒ ฝ่าย และแต่ละฝ่ายต่างก็หวังในชัยชนะ ฉะนั้น สมาชิกในกลุ่มหรือฝ่าย จะต้องรวมมือกันและพยายามช่วยกันอย่างเต็มที่ เพื่อให้ได้ชัยชนะ นับว่า การละเล่นต่าง ๆ เหล่านี้มีส่วนช่วยฝึกลักษณะนิสัยพื้นฐานในเรื่องความกลมเกลียวกันเป็นหมู่คณะ อัน จะพัฒนาขึ้นเป็นความสามัคคีกลมเกลียว เป็นความภักดีของชาติ

ค) ความมีศีลธรรม การละเล่นของไทยบางอย่าง เป็นการฝึกในเรื่องของ ความมีศีลธรรม เช่น การเล่นมากเก็บ อีตัก อีซิกอีเขียน ในการเล่นเหล่านี้ถ้ามือของผู้เล่นไป กระแทกคนอื่น หรือเม้มคยล มีโทษจะทำให้เคลื่อนไหวไปแม้มกเกี้ยว ก็จะต้องยอม "ตาย" เพื่อให้ผู้เล่นคนอื่นเล่นต่อ แม้คนที่มือกระแทกคนอื่นจะไม่เห็นก็ตาม

ง) ความรับผิดชอบ การปฏิบัติตามกติกาทุกอย่าง ไม่ว่าจะเล่นอะไร ก็ถือ กันว่าเป็นการแสดงความรับผิดชอบต่อผู้เล่น เช่น การเล่นหมอนาฬิกา ผู้เล่นทุกคนจับมือกันเป็น วงกลมแล้วใช้เท้ายันกันเอง ข้างขวาส่ง คนยืนสลักกัน จับมือคนนั่ง ทุกคนต้องจับมือกันให้แน่นไม่ หลุดจากกัน คนยืนจะวิ่งรอบ ๆ วง แล้ววงกลมจะหมุนเป็นรูปเหมือนนาฬิกา ฉะนั้นทุกคนจะต้อง

รับผิดชอบจรมือ หรือยื่นเท้ากันไว้หน้าอย่าให้หลุดจากกันได้ จึงจะหมุนไถอย่างสนุก

จะเห็นได้ว่า คุณธรรมหลายประการ ได้แก่ ความอดทน ความสามัคคี รักหมู่คณะ ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ และความมีน้ำใจเป็นนักกีฬา รู้แพ้ รู้ชนะ รู้อภัย เป็นสิ่งที่เด็กได้เรียนรู้ในขณะที่เขากำลังเล่นอย่างสนุก ประสบการณ์เหล่านี้เป็นการเสริมสร้างความเจริญงอกงามให้เกิดขึ้นแก่ ในการเตรียมพร้อมที่จะเป็นพลเมืองที่ดีของชาติในอนาคต

๓. เทศกาลและพิธีการ

พิธีการนั้น อาจกล่าวได้ว่า เป็นส่วนของการกระทำอย่างหนึ่ง ที่ปรากฏในเทศกาลต่าง ๆ เช่น พิธีการในเทศกาลสงกรานต์ แต่ก็มีพิธีการบางอย่างที่กระทำขึ้นโดยมิได้มีเทศกาลใดก็ได้ แต่เป็นพิธีการที่มีการปฏิบัติสืบต่อ ๆ กันมา เช่น พิธีทำขวัญเกือก เป็นต้น

เทศกาลและพิธีการนั้นมาจากพฤติกรรมที่เป็นความเชื่อ ความศรัทธา การกระทำ ค่านิยม หัตถ์คดี ศิลปกรรม จารีต ระเบียบแบบแผน เป็นสิ่งปฏิบัติเชื่อถือมานานจนกลายเป็นแบบอย่างความศรัทธาหรือการกระทำที่สืบต่อกันมา และยังมีทธิพลอยู่ในปัจจุบัน

ประเพณีเกิดจากความเชื่อในสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ เช่น อำนาจของดินฟ้าอากาศและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยไม่ทราบสาเหตุต่าง ๆ ฉะนั้นประเพณี ก็เป็นความประพฤติกของคนส่วนรวมที่ถือกันเป็นธรรมเนียมหรือเป็นระเบียบแบบแผน และสืบต่อกันมาจนเป็นพิธีเดียวกันนั่นเอง เทศกาลและพิธีการเป็นสิ่งที่บอกคุณธรรมความเจริญของชนหมู่หนึ่ง ชาติหนึ่งได้เป็นอย่างดียิ่งว่า ไ้รู้จักคุณค่าความดีงาม จึงเป็นการสมควรยิ่งที่จะรักษาไว้เพื่อพิสูจน์ความเจริญของตนเอง ภัยเหตุมนุษย์ที่เจริญถึงขีดมนุษย์จริงแล้ว จึงนิยมการรักษาดิน

^๑ ละเอียด โปษะกฤษณะ, การละเล่นของเด็กไทย, หน้า ๔๓ - ๔๕.
^๒ ประเสริฐ แยกกลิ่นฟุ้ง, ประเพณีและการสร้างสังคมสมัยใหม่, (กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๐๕), หน้า ๒.
^๓ หม่อมเจ้าหญิงพูนพิศมัย กิติกุล, พิธีของทุกคน (พระนคร: สำนักพิมพ์เกษมบรรณกิจ, ๒๕๐๔), หน้า ก.

ธรรมเนียมแบบแผนไว้ที่นั่นคง เพื่อจะไ้มีความสำคัญใจ และอาศัยรักในความเจริญของคนที่
ไ้ไ้มาแล้วให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น

สำหรับเทศกาลและพิธีการในระเพณีของไทยเรานั้นมีมากมายหลายอย่างจนอาจ
กล่าวไ้ว่า เรามีเทศกาลและพิธีการเกือบตลอดปี ซึ่งจะเห็นตัวอย่างไ้จากบทกลอนในนิราศ
เก็อน ของนายมี ซึ่งไ้กล่าวถึงเทศกาลและพิธีการที่เกิดขึ้นในเก็อนต่าง ๆ ในรอบ ๑ ปี ตั้งแต่
เก็อน ๕ จนจบเก็อน ๘ เช่น

๑ โยฤดูเก็อนหาหน้าคิมหันต์

พวกมนุษย์สุกสุชสนุกกรัน
ทั้งผู้ค้เชื้อใจใ้สอังกาส

ไ้คู้กันพิทวงเมื่อสงกรานต์
อภิวาทพุทธรูปในวิหาร

.....

รำคะนั่งถึงนุชสุกวิตก
เขาแคงงานปลุกหอชอกันเซย
เขาแรกนาแลวมานักชัตฤกษ์

ถึงเก็อนหกเข้าแล้วหน้าเจ้าชาเอย
เราจะเฉยอยู่ไ้เห็นไม่เป็นการ
เอ็กเกริกโกนจุกทุกสถาน

.....

ถึงเก็อนแปดแกกอัมพยับฝน
จวนจะบวชเป็นพระสละนาง

ถูกกลพระวษาเข้ามาขวาง
อยู่เห็นห่างเห็นกันเมื่อวันนุญ

.....

ถึงเก็อนสิบเห็นกันเมื่อวันสารท
กระยาสารทกลว้ยไ้ใส่โลกพาน

ใ้สอังกาสโกชนากระยาสารท
พวกชาวบ้านถวนหน้ามาธารณะ

.....

ถึงเก็อนสี่ปีสุกถึงครุณีใหม่
ฟังเสียงโงนิงยักคัศนา

ยังไม่ค้บุษนาที่ปรารภนา
รอมมหานค้เรศนเเวศน์วัง

เทศกาลและพิธีการในวัจธรรมของไทยเรา ที่มีกาปฏิบัติเป็นแบบเก็ยกัน
สามารถแยกออกไ้เป็น ๘ ประเภท คือ

นายมี, "นิราศเก็อน," ใน สุภาสิทพระวรวง, (ม.ป.ท., ๒๕๑๓), หน้า ๕๓ - ๖๖.
(พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ รวงเสวกโท ขุนหนองจิก พศกอำรุง [เพิ่ม นุชสุวรรณ])

- ๑. พิธีการเกี่ยวกับชีวิต
- ๒. พิธีการเกี่ยวกับศาสนา
- ๓. พิธีการเกี่ยวกับกาารกสิกรรม
- ๔. เทศกาลต่าง ๆ

๑. พิธีการเกี่ยวกับชีวิต แบ่งเป็นพิธีการประจำวัย และพิธีการประจำตัว

ก) พิธีการประจำวัย

๑) การเกิด เมื่อมีเด็กเกิดในครอบครัว จะมีพิธีทำขวัญวัน พิธีตั้งชื่อ และพิธีทำขวัญเดือน ตลอดจนพิธีโกนผมไฟ

(ก) พิธีทำขวัญวัน เมื่อเด็กเกิดได้ ๓ วัน จะมีพิธีทำขวัญ เรียกว่าทำขวัญวัน ให้ทำกันเฉพาะในครอบครัว

(ข) พิธีตั้งชื่อ การตั้งชื่อเด็คนั้น บิดามารดาจะตั้งเอง หรือให้พระและผู้ใหญ่ที่เคารพมาตั้งเพื่อความเป็นสิริมงคล

(ค) พิธีทำขวัญเดือน และพิธีโกนผมไฟ เมื่อเด็กมีอายุได้ ๑ เดือน จะเอาวัน เดือน ปี ของเด็กให้ผู้นู๋นหาลูกนึ่งให้ แล้วจะจัดทำพิธีรับขวัญ เรียกว่าทำขวัญเดือน พิธีทำขวัญเดือนนี้ หากจะมีโกนผมไฟควยก็ควรจัดทำเป็นพิธีเดียวกัน

๒) พิธีพุทธมาฆะ มักทำเมื่อเด็กอยู่ในเกณฑ์ที่อายุตั้งแต่ ๗ ปีขึ้นไป ซึ่งถือพระพุทธศาสนา และยังไม่เคยแสดงตนเป็นพุทธมาฆะ การทำพิธีนี้จะจัดทำทีละครั้ง ในวันใดวันหนึ่งระหว่าง ๗ วัน นับแต่เช้าวิมลพรหม และผู้ใดที่ใดแสดงตนเป็นพุทธมาฆะแล้ว ก็จะได้รับพุทธมาฆะบัตรไว้เป็นหลักฐานทุกคน เหล่านี้เป็นพิธีการที่ของรัฐบาลดำเนินการเป็นพุทธมาฆะ ทั้งเป็นสิ่งที่ดีนับถือและเชื่อบริคตินมา เพื่อเป็นการส่งเสริมความเลื่อมใสในพระพุทธ

ศาสนา อันจะเป็นการชักจูงให้เข้าใจซาบซึ้งในศีลธรรมจรรยา ยิ่ง ๆ ขึ้น ซึ่งจะก่อให้เกิดผลดี
งามแก่คน หมู่คณะและประเทศชาติ

๓) พิธีบวชสามเณร เด็กชายที่มีอายุตั้งแต่ ๗ ขวบขึ้นไป ก็จะมีการ
บวชเณร การบวชเณรมีหลายความหมาย เช่น

(ก) บวชเณรทางนาค เมื่อบวชนาคเป็นพระเสร็จแล้วก็บวชเณรตาม

(ข) บวชเณรแถบ เนื่องจากเด็กที่มีโรคภัยไข้เจ็บ ผู้ใหญ่ก็มัก
จะบวชไว้ เมื่อเด็กหายป่วยก็บวชเณร

(ค) บวชเณรหน้าศพ เมื่อเวลาเผาศพญาติผู้ใหญ่หรือบิดามารดา
ก็มักจะมีลูกหลานบวชเณร พร้อม ๆ กับพิธีเผาศพ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าบวชหน้าไฟ

นอกจากนี้ยังมีการบวชเณรหลังจากโกนจุก หรือบวชเณรเพื่อการศึกษา
เล่าเรียนอยู่กับวัดก็มี

๔) พิธีอุปสมบท ชายไทยที่มีอายุ ๒๐ ปีบริบูรณ์ขึ้นไป จะมีการอุป
สมบทในพระพุทธศาสนา ซึ่งผู้บวชจะต้องมีคุณสมบัติของผู้ที่จะบวชทั้งในคานวินัยและในคานการ
ปกครองของคณะสงฆ์

๕) พิธีสมรส เมื่อชายหญิงถึงวัยอันสมควรที่จะมีเรือนคู่แล้ว ก็จะมี
มีการสมรสเกิดขึ้น และในการสมรสนั้นเองก็จะมีการจัดพิธีในการสมรสขึ้น

๖) พิธีการตาย เมื่อมีการตาย ก็จะจัดพิธีอานำศพ ทั้งศพ จะอยู่ใน
ที่ตั้งหรือที่บ้านก็ได้แล้วแต่ความสะดวก ระหว่างที่ตั้งศพก็มีการสวดพระอภิธรรม จะเป็น ๓ วัน
หรือ ๗ วัน แล้วแต่กำลังของเจ้าภาพ หลังจากนั้นจะเผาศพเลยหรือบรรจุศพเก็บไว้ก่อนแล้วเผา
ภายหลังก็ได้

๓) พิธีการประจำตัว

๑) พิธีทำบุญตักบาตร อาจจะเป็นการทำบุญถวาย ทำบุญวันเกิด ซึ่งถือว่าทำให้เกิดสิริมงคลแก่ตัว ทำบุญอายุกับนิตยทำกันในวันเกิดอายุครบ ๒๕ ปี ซึ่งเรียกว่า บุญจาตุศ บางทีทำบุญเมื่ออายุครบ ๒ รอบ ๓ รอบ ๔ รอบ ไปจนถึง ๕ - ๖ รอบ บางทีก็ทำกันในวันเมื่อมีอายุเท่ากับอายุครั้งสุดท้ายของผู้ที่เราเคารพนับถือ

๒) พิธีไหว้พระสวกมณต์

(ก) พิธีไหว้พระ การไหว้พระเป็นกิจเบื้องต้น ต้องทำก่อน สวกมณต์ ไหว้พระกับบูชาพระโดยใจความแล้วเป็นอย่างเดียวกัน ไหว้พระเพื่อให้ระลึกถึงคุณพระ บูชาพระก็เพื่อให้ระลึกถึงคุณพระว่า ควรแก่การบูชา แต่โดยวัตถุประสงค์นั้นต่างกัน ไหว้พระไม่มีเครื่องบูชา เป็นแต่ประณมมือระลึกถึงถวายใจ เปล่งถวายวาจา กราบลงถวายกาย ก็สำเร็จเป็นไหว้พระพร้อมถวายไตรหาวร คือระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย ส่วนบูชาพระมีเครื่องบูชา เช่น ดอกไม้ ธูปเทียน หรือเครื่องตกแต่งประดับประดา

(ข) พิธีสวกมณต์ เป็นการกล่าวคำศักดิ์สิทธิ์อันมีฤทธิ์อำนาจเหนือชีวิตจิตใจ โภกแก่การสรรเสริญพระพุทศคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ และมณต์ของพระพุทศเจ้า ซึ่งเรียกว่า พระพุทศมณต์ พระพุทศมณต์เป็นคำศักดิ์สิทธิ์อย่างยิ่ง ผู้นับถือพุทธศาสนาย่อมนับถือพระพุทศมณต์ยิ่งกว่าชีวิตจิตใจ ถือพระพุทศมณต์ว่าเป็นเครื่องป้องกันอันตราย และประสิทธิ์ประสาทความเจริญให้ จัดเป็นกุศลพิธีมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล บทสวกมณต์นั้น นอกจากที่ใ้ร้อยตามความประสงค์ของผู้สวกแล้ว ยังมีบทสวกประจำวันเกิดของตนเอง

๒. พิธีการเกี่ยวกับศาสนา วันสำคัญทางพุทธศาสนา มี

- ก) วันมาฆบูชา
- ข) วันวิสาขบูชา
- ค) วันอัษฎมิบูชา

- ง) วันอาสาฬหบูชา
- จ) วันเข้าพรรษา
- ฉ) วันออกพรรษา

ก) พิธีวันมาฆบูชา เป็นการบูชาพระในวันเพ็ญเดือน ๓ ซึ่งมีความสำคัญ คือเป็นวันที่มีเหตุการณ์เกิดขึ้นพร้อมกัน ๔ ประการ ซึ่งเรียกว่า จาคูตรงคสนิมภาค กล่าวคือ (๑) เป็นวันที่พระอรหันตสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ๑๒๕๐ รูป มาประชุมที่พระเวฬุวันมหาวิหารในกรุงราชคฤห์ (๒) ทานเหล่านั้น ล้วนได้อุปสมบทจากสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า (๓) ทานเหล่านั้นมาพร้อมเพรียงกันโดยมิได้คิดหมาย (๔) วันนั้นเป็นวันที่พระจันทร์เต็มดวงและในวันนี้เอง พระพุทธเจ้าทรงแสดงโอวาทปาติโมกข์แก่พระสงฆ์ที่มาประชุมพร้อมกัน เพื่อเป็นที่ระลึกถึงวันสำคัญนี้ พุทธศาสนาก็ทำพิธีขึ้นในวันนี้

ข) พิธีวันวิสาขบูชา เป็นการบูชาพระในวันเพ็ญเดือน ๖ ซึ่งมีความสำคัญ คือเป็นวันคล้ายวันประสูติ วันตรัสรู้ และวันปรินิพพานของพระพุทธองค์ นับเป็นความอัศจรรย์อย่างหนึ่งทั้งวันสำคัญใดตรงกันทั้ง ๓ คราว ในวันเพ็ญเดือน ๖ นี้

ค) พิธีวันอัษฎมิบูชา เป็นวันถวายพระเพลิงพระบรมศพของพระพุทธเจ้า ซึ่งตรงกับวันแรม ๘ ค่ำ เดือน ๖ นับจากวันปรินิพพานของพระพุทธองค์คือวันเพ็ญเดือน ๖ ไป ๘ วัน วันนี้อาจเป็นวันสำคัญวันหนึ่งเหมือนกัน การทำพิธีในวันนั้นแต่เดิมไม่ปรากฏว่าทำกันทั่วถึง คงมีแต่พระสงฆ์ทำกันตามวัด ต่อมาชาวบ้านเข้าร่วมด้วย

ง) พิธีวันอาสาฬหบูชา เป็นการบูชาพระในวันเพ็ญเดือน ๘ ซึ่งมีความสำคัญ คือเป็นวันที่พระบรมศาสดาทรงแสดงพระธรรมจักรที่ไปวัดคณิสสุร ปะเทศนา และในวันนี้ยังเป็นวันที่พระอรียสงฆ์สาวกองค์แรกบังเกิดขึ้นในโลก คือพระอัญญาโกณฑัญญะ ถือเป็นวันที่บังเกิดรัตนตรัยครบถ้วน วันอาสาฬหบูชาถือเป็นวันสำคัญยิ่งวันหนึ่งในพระศาสนา จึงควรมีการกระทำพิธีบูชาเป็นการเตือนใจพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ให้ซาบซึ้งในคุณพระรัตนตรัย

จ) พิธีเวียนเจ้าพรหม เป็นการบำเพ็ญกุศล อันเนื่องมาจากพระคตงจำพรหมในทางฤกษ์ คือช่วงตั้งแต่แรม ๑ ค่ำ เดือน ๔ จนถึงวันเพ็ญเดือน ๑๑ ชาวพุทธจึงได้โอกาสตั้งหน้าตั้งตาทำบุญทำกุศลกันเป็นเทวาราใหญ่ (และเป็นช่วงที่พระรวมอยู่เป็นที่ไ้มากที่สุด) โดยการถวายเครื่องสักการะแก่พระเดระผู้เป็นที่เคารพนับถือของเรา เช่น ดอกไม้ ธูปเทียน หมากพลู น้ำอบน้ำฝน มีการสมทานศีล ไถทาน ฟังธรรม

ฉ) พิธีวันออกพรรษา เป็นพิธีของวันที่ครบสามเดือนของการที่พระท่านจำพรรษา ซึ่งจะตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ บางครั้งเรียกวันออกพรรษาว่า วันมหาปวารณา ซึ่งคำว่า "ปวารณา" เป็นกริยาที่ต่างฝ่ายต่างยอมให้กันและกัน ตกเศิกกัน คือพระผู้ใหญ่ให้พระผู้น้อยตกเศิกนไ้ ยอมรับฟังความคิดเห็นของพระผู้น้อยด้วยดี พระผู้น้อยก็ยอมพระผู้ใหญ่ หรือต่างฝ่ายต่างยอมให้กันและกันว่ากล่าวตกเศิกกันนไ้ เมื่อเห็นความบกพร่องของกันและกัน พิธีการในวันออกพรรษานี้ นอกจากที่ชาวพุทธจะไปทำกอบถ้วถวายพระวันหนึ่งคืนหนึ่งคืนตามปกติแล้ว ยังไ้มีการแบ่งพิจารณาถึงปวารณาวิธีของพระ และนำมาแก้ไขให้เหมาะสมแก่ภาวะของเราและของบ้านเมืองของเรา เพื่อยังประโยชน์ให้แกกเศิกเราและบ้านเมือง

๓. พิธีการเกี่ยวกับการกสิกรรม พิธีการทางกสิกรรม เป็นพิธีที่ชาวไร่ชาวนาถือปฏิบัติควบคู่กับอาชีพเกษตรกรรม พิธีการต่าง ๆ เกี่ยวกับการกสิกรรม มีอุปประสงค์อย่างเดียวกัน คือ เพื่อการสร้างความมั่นใจในอาชีพเกษตรกรรมของตน ซึ่งต้องขึ้นอยู่กับสภาพของดินฟ้าอากาศ หรือเพื่อวัตถุประสงค์ในการระลึกถึงคุณของธรรมชาติที่ให้อำนวยความสำเร็จในพืชพันธุ์ธัญญาหารของตน พิธีการต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับกสิกรรมจะเห็นได้ในวัชกรรมของคนไทย เพราะเป็นภาคกสิกรรม พิธีการต่าง ๆ เหล่านี้ คือ พระราชพิธีแรกนาขวัญ การทำขวัญข้าว พิธีทำขวัญแม่โพสพ และประเพณีการสู่ขวัญควาย

๑. เกษม บุญศรี, ประเพณีทำบุญเนื่องในพระพุทธศาสนา (พระนคร: องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๐๕), หน้า ๑๕๔ - ๑๖๕.

๒. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๗ - ๑๕๑.

๓. สัมพันธ์ มงคล สวรรคตสุข, ภัณฑารักษ์ งานวิชาการ กองพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ,

ก) พระราชพิธีแรกนาขวัญ เป็นพิธีที่ยึดถือมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย เกิมเป็นพิธีทางศาสนาพราหมณ์ ภายหลังจึงมีพิธีสงฆ์เข้าไปด้วย เพื่อกันเหมาะกับศาสนาประจำชาติของไทย พระราชพิธีแรกนาขวัญ เป็นพระราชพิธีที่จัดขึ้นเพื่อการบำรุงขวัญเกษตรกรของชาติ ในหนึ่งรอบปี ที่พืชพันธุ์ธัญญาหารจะให้ผลผลิตไ้กัน ตามความเชื่อของชาวบ้านว่า มาจากพระเป็นเจ้า คตินิยมนี้ได้รับความนิยมไปถึงชาวบ้านทั่ว ๆ ไป ซึ่งเดิมชาวบ้านเองก็นิยมการเสี่ยงทายอยู่แล้ว เนื่องมาจากเทคโนโลยีทางเกษตรยังไม่เจริญ การประกอบอาชีพของชาวบ้านจึงขึ้นกับธรรมชาติ ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าเทพเจ้าแห่งธรรมชาติจึงจะช่วยไ้ พิธีแรกนาขวัญในระกับชาวบ้านจะเป็นการถวายเครื่อง เช่นซึ่งมักจะเป็นของที่ทำไ้จากท้องถิ่น คำพูดที่ใช้นในการประกอบพิธีก็จะเป็นคำพูดที่ง่าย ๆ ของผู้ประกอบพิธีเอง มีการเสี่ยงทายว่าพืชพันธุ์ชนิดใดจะไ้ผลดีในการเพาะปลูกนั้น ผู้ที่จะเป็นประธานในพิธีจะเป็นหัวหน้าครอบครัว สำหรับพิธีแบบทางหลวงนั้น เป็นพิธีที่ไ้อิทธิพลมาจากศาสนาพราหมณ์ มีการเชิญเทวดา พิธีดังกล่าวจะกระทำก่อนลงมือทำการเพาะปลูก และเมื่อมีการเพาะปลูกแล้ว หากปรากฏว่าปีไ้ฝนแล้ง ก็จะมีพิธีแหนางแมว ทางภาคกลางจะทำเป็นรูปปั้น ชาย - หญิง ที่สมสู่กัน ทั้งนี้เพราะถือว่ากาการสมสู่เป็นสัญลักษณ์ของการกำเนิด ความอุดมสมบูรณ์ และยังมี ความเชื่อวาทาพเหล่านี้จะเป็นภาพที่สร้าง ความพอใจให้กับญาติ เทวดา ส่วนภาคกลางตอนไ้ตกลงมา เช่น จังหวัดลพบุรี จังหวัดราชบุรี จะมีการขอฝนเป็นรูปควิลึงค์ เป็นรูปคนไ้ ซึ่งคตินิยมนี้ก็เช่นเดียวกับรูปปั้นชาย - หญิง ที่สมสู่กัน

ข) การทำขวัญข้าว พิธีนี้จะไม่ถือเป็นพิธีที่จริงจังเหมือนกับพระราชพิธีแรกนาขวัญ สืบเนื่องมาจากความเชื่อที่ว่า สิ่งต่าง ๆ มีชีวิต ไม่ว่าคนหรือสัตว์หรือคนไ้ ย่อมมีสิ่งหนึ่งเรียกว่า "ขวัญ" สิ่งอยู่ ถ้าขวัญไม่อยู่ประจำ สิ่งที่มีชีวิตก็ตาย ชาวไ้ไ้ถือว่ามีชีวิตและมีขวัญ จึงต้องบำรุงขวัญข้าวไว้เหมือนอยู่ประจำ มีหลักลั้หนีไป เพราะจะทำให้คนข้าวไม่งอกงาม และตายไ้ พิธีนี้เป็นพิธีที่ทำกันมาแต่โบราณกาลของราษฎรในทุกภาคของประเทศไทย หลังจากเก็บเกี่ยวข้าวจากในนา การทำพิธีจะทำที่บ้าน หรือที่ลานข้าวก็ไ้ หรืออาจจะทำเป็นพิธีรวมกันของหลาย ๆ หมู่บ้าน ไ้โดยทำเป็นโรงพิธีย่อย และมีพิธีทางศาสนา ไ้โดยนิมนต์พระมาสวดมนต์เย็นและฉันเช้า ถ้าเป็นพิธีรวม ชาวบ้านก็จะกองหาข้าวเปลือกมาประกอบพิธี และ

เรื่องเดียวกัน.

พระสงฆ์จะสวดถวายพร ประพรมน้ำมนต์และขอทำขวัญ จะทำพิธีระกอบกรรมคาถา คือ มี การสวดเพ่งทำขวัญ อำนวยโรคเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ชาวเมืองลกท้จะไร้เป็นขวัญต่อไปนั้น ๓ และ ยังเป็นการขอมคุณผลผลิต ที่ไ้เลี้ยงชีวิตแก่ครอบครัว

ค) พิธีทำขวัญแม่โพสพ เป็นพิธีที่เกี่ยวข้องเนื่องมาจาก พิธีการทำขวัญข้าว เป็นพิธีที่ทำขึ้นเพื่อขอมคุณแม่โพสพ จะมีการทำสวด ทำพิธี เพื่อระลึกถึงบุญคุณของแม่โพสพและขอ ให้ครอบครัวมีการทำนาได้ผลดีต่อไป ลักษณะของการระกอบพิธี สิ่งนำมาทำในพิธี จะ เป็นสิ่งที่หาไ้ในท้องถิ่น มิไ้มีการเจาะจงประเภทสิ่งของที่ใ้ในการระกอบพิธี เป็นแต่เพื่อ วัตถุประสงค์ทางพิธีผลเท่านั้น

ง) ประเพณีการสู่ขวัญควาย ก็เป็นพิธีที่เนื่องมาจากการเกษตรกรรมเช่น กัน เป็นพิธีตอบแทนบุญคุณควาย ที่ไ้ช่วยทำไร่ไ้จนนา พลเสร็จงานเก็บเกี่ยวก็เ็นนำควายนั้นมา ทำความสะอาด อาบน้ำ ใ้กินข้าว น้ำ หญ้า แล้วหัวหน้าครอบครัวก็จะกล่าวขอมคุณควายที่ไ้ช่วย ทำงานจนไ้ที่ผลที่คองการ และไ้กล่าวขอมภัยที่ไ้หลวงเกินบ้างในระหว่างการทำงาน เช่น ตอนทำงานไ้ไ้รน้ำก็อาจถูกควายของคุณ หลังจากพิธีนี้แล้วจะไ้มีการไ้รงาน จนกว่าจะถึงฤ การทำนาต่อไป

ประเพณีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการกิจกรรมดังกล่าวข้างต้น ล้วนแต่เป็นพิธีที่ ประกอบขึ้นเพื่อสร้างความเชื่อมั่น กำลังใจ แม้ในระยะหลังที่วิทยาการต่าง ๆ ไ้ก้าวหน้า มี การทดหน้า มีการช้ปุ๋ย การพึ่งธรรมชาติที่ไ้ไม่แน่นอนน้อยลง และผลการเพาะปลูกก็ไ้ผลแน่นอน ขึ้น แต่พิธีเหล่านี้ก็ยังมีมีการระกอบกันอยู่ โดยถือเป็นประเพณีที่สืบทอดกันมา

๔. เทศกาลต่าง ๆ ในแต่ละหนึ่งรอบปีของไทยเราที่นับถือตามแบบจันทรคติ จะ เห็นไ้ความีเทศกาลต่าง ๆ อยู่หลายเทศกาล เช่น เทศกาลตรุษ เทศกาลสารท เทศกาล

สมพงษ์ เกรียงไกรเพชร, ประเพณีไทยโบราณ, (พระนคร: สำนักพิมพ์แพรวพิตยา, ๒๕๐๕), หน้า ๕๓.

๒ สัมภาษณ์ มงคล สารานุกรม, ภัณฑารักษ์ งานวิชาการ กองพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ,

สงกรานต์ และเทศกาลลอยกระทง

ก) เทศกาลตรุษ หรือตรุษไทยนั้น เป็นเทศกาลสิ้นปีของไทย เริ่มในวันแรม ๑๔ ค่ำ และ ๑๕ ค่ำ เดือน ๔ ซึ่งในสมัยโบราณถือว่าเป็นวันสิ้นปีเก่า การที่เรียกว่า ตรุษไทยนั้น เพื่อให้แตกต่างกับตรุษของชาติอื่น ๆ เช่น ตรุษจีน ตรุษฝรั่ง การทำบุญในวันตรุษ เป็นการทำบุญแบบธรรมดา ยกเว้นที่นครศรีธรรมราช จะไม่เลี้ยงพระถวายอาหารที่ประกอบจากเนื้อสัตว์

ข) เทศกาลสงกรานต์ เป็นเทศกาลวันขึ้นปีใหม่ของไทย ซึ่งตรงกับวันที่ ๑๓ เมษายน ที่เราเรียกกันว่า "วันมหาสงกรานต์" เป็นเทศกาลที่เราได้รับมาจากอินเดียฝ่ายเหนือ ซึ่งอยู่ในเขตร้อน ประชาชนที่อยู่เหนือเขตร้อนของโลกถือว่าเป็นระยะเวลาหรือฤดูกาลที่ที่ดีที่สุดสำหรับเขา เพราะเมื่อย่างเข้าฤดูนี้ ซึ่งเพิ่งผ่านพ้นมาจากฤดูหนาว ต้นไม้ใบไม้ที่เคยร่วงหล่นก็ผลิดอกออกผล ความรู้สึกนึกคิดเหมือนชีวิตได้เกิดใหม่จึงเกิดขึ้น เป็นวันขึ้นปีใหม่ วันสงกรานต์ของไทยปกติมี ๓ วัน คือเริ่มตั้งแต่วันที่ ๑๓ ถึงวันที่ ๑๕ เมษายน วันที่ ๑๓ เป็นวันขึ้น คือวันมหาสงกรานต์ วันที่ ๑๔ เป็นวันกลาง หรือวันเนา และวันที่ ๑๕ เมษายน คือวันสุดท้าย เรียกว่าวันเถลิงศก วันมหาสงกรานต์เป็นวันขึ้นปีใหม่ วันเนาเป็นวันอยู่เฉย ๆ เป็นวันว่างที่จะเล่นสนุก วันเถลิงศกหรือวันพระยารัน คือวันขึ้นศักราชใหม่ ก่อนถึงวันสงกรานต์หนึ่งวัน ราษฎรจะมีการเตรียมซื้อหาสิ่งของสำหรับทำบุญในวันรุ่งขึ้น และมีการเตรียมเครื่องเส่น้ำใหม่ ๆ ไว้แต่งตัว ในระหว่างเทศกาลสงกรานต์ทั้ง ๓ วันนั้น นอกจากมีการเตรียมอาหารไว้ให้พร้อมเพื่อสักการศรถวายพระ ยังมีงานรื่นเริงเล่นสนุกและสากนํ้ากันในหมู่หนุ่ม ๆ สาว ๆ และเด็ก ๆ มีการก่อพระเจดีย์ทราย ปล่อยนกปล่อยปลา สรงนํ้าพระ และรคนํ้าผู้ใหญ่

สมบัติ พลายน้อย, ผู้รวบรวม, เกร็ดโบราณคดีในประเทศไทย (พระนคร: สำนักพิมพ์แพรวพินยา, ๒๕๑๒), หน้า ๑๒๔.

พระยาอนุমানราชชน, เทศกาลสงกรานต์ (พระนคร: กองวัฒนธรรม กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๑๔), หน้า ๔ - ๕.

เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔.

เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๑ - ๑๔๔.

ค) เทศกาลสารท หรือวันสารทไทยนั้น เป็นเทศกาลที่ไทยได้รับแบบอย่างจากอินเดีย แม้เทศกาลนี้ของไทยเรา จะมีได้เกิดขึ้นเพราะผลจากการเก็บเกี่ยวที่ได้มาครั้งแรก แล้วนำผลจากการเก็บเกี่ยวครั้งแรก (First fruit) นี้มาถวายเพื่อเป็นการขอบคุณพระเจ้าอย่างเช่นเทศกาลของชาติอื่น ๆ ก็ตาม เพราะช่วงแห่งเทศกาลนี้ของไทย เป็นช่วงที่ยังไม่มีการเก็บเกี่ยวผลผลิต ๆ แต่ไทยเราก็ดำเนินชีวิตตามที่ได้รับแบบอย่างมาจากอินเดียถึงกล่าว เทศกาลสารทไทยนั้นจะตรงกับวันสิ้นเดือน ๑๐ ซึ่งเป็นวันที่ชาวบ้านจะทำบุญตักบาตรชำระ เป็นการทำบุญโดยการทำขนมกระยาสารทหรือกล้วยใบทอง ทำเป็นห่อ ๆ นำไปใส่ลงในบาตรที่ทางวัดเรียงกันไว้เป็นแถวบนฐานวัด การตักบาตรถวายกระยาสารทนี้ อาจจะทำไปพร้อมกับกล้วยไข่ก็ได้ เพราะเกรงว่าพระที่ฉันขนมกระยาสารทจะไครสหวานมากเกินไป จึงนำกล้วยไข่เพื่อบรรเทาหวาน พระท่านจะไครสขนมกระยาสารทไครมาก นอกจากตักบาตรชำระแล้ว ยังมีการถวายข้าวและสารภีกับบุญพระ เพราะถือว่าตักบาตรชำระไม่ใช่ตักบาตรข้าว เมื่อชาวบ้านตักบาตรกันเสร็จแล้ว ก็จะมีการกรวดน้ำอุทิศให้แก่บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ถือว่าหากไม่ทำบุญตักบาตรกระยาสารทในวันเทศกาลสารท บุญอายุที่ยาวที่ตายไปจะได้รับความเดือดร้อน ออก ๆ อยาก ๆ เทากับลูกหลานที่อยู่หลังซากกัจฉัญญ์คอบุรพาทารี

ง) เทศกาลลอยกระทง เป็นเทศกาลที่อยู่ในระยษะน้ำนอง ตรงกับวันขึ้น ๑๔ - ๑๕ ค่ำ และแรม ๑ ค่ำ ในเดือน ๑๒ ราษฎรจะทำกระทงถวายใบทองให้เทียนและมีการจุดไฟ ปล่อยให้ลอยน้ำไปในเวลาค่ำคืน การลอยกระทงนั้นทำขึ้นเพื่อเป็นการขอขมาโทษแม่มคงคา เพราะไครอาศัยน้ำทานกินและใช้ และนอกจากนั้นยังถายสิ่งสกปรกกลงไปในน้ำ เท่ากับซากความคาวระแม่มคงคา จึงสมควรขอขมาทานพรมกับขอพรท่านให้มีความสุขความเจริญ เทศกาลลอยกระทง เป็นเทศกาลที่ไม่มีพิธีสงฆ์และพิธีพราหมณ์ มีการอ้างถึงแค่มัยยกสูงสุโขทัย

๑ พระยาอนุমানราชชน, วัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ของไทย, หน้า ๑๔๔ - ๒๑๒.
 ๒ พระยาอนุমানราชชน, เทศกาลลอยกระทง, พิมพ์ครั้งที่ ๓. (กรุงเทพฯ: กองวัฒนธรรม กรมการศาสนา, ๒๔๒๑), หน้า ๑.
 ๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕.

โดยท้าวศรีจุฬาลักษณ์ พระสนมเอกครั้งพระเจ้าอู่ทองหรือพระเจ้าอู่ทอง ใดก็ควรทำกระทงถวายพระเจ้าแผ่นดินเป็นรูปดอกไม้และรูปทรงต่าง ๆ ให้ทรงลยความสำนึก ในคืนวันลอยกระทงราษฎรจะพายเรือวนเวียนตามลำน้ำ บางลำจะมีหนุ่มสาวร้องรำทำเพลงอย่างร่าเริง เพราะเป็นคืนวันเพ็ญ ท้องฟ้าแจ่มใส และท้องน้ำก็มีน้ำเงือง

จ. วรรณกรรมพื้นบ้าน

วรรณกรรมพื้นบ้านที่จะกล่าวต่อไป อันได้แก่ นิทานพื้นเมือง บทเห่กล่อม เพลงกล่อมเด็ก สุภาษิต ภาษิต เพลงสวด สำนวน แบบคำประพันธ์ดั้งเดิม เพลงพื้นบ้าน และวิทยากรพื้นบ้าน

๑. นิทานพื้นบ้าน ชีวิตไทยได้ปรากฏอยู่ในนิทานพื้นเมืองโดยทั่วไป นิทานเช่นนี้อาจเป็นของชาวบ้าน แล้วเล่ากันแพร่หลายจนเป็นของเมืองไทย บางครั้งจึงเรียกว่า นิทานพื้นบ้านพื้นเมือง มีชนิดต่าง ๆ คือ เป็นเรื่องนิทานเกี่ยวกับสัตว์ เกี่ยวกับเทพนิยาย เกี่ยวกับภูมิสำเนา เกี่ยวกับตำนาน เกี่ยวกับชาดก เป็นต้น ในวิชาคติชาวบ้านเรียกรวมเป็นคำศัพท์ว่า Folktales ซึ่งเรียกเป็นภาษาไทยตามความคุ้นเคยว่า "นิทานพื้นเมือง"

ลักษณะของนิทานพื้นเมือง

ลักษณะของนิทานพื้นเมืองที่สำคัญ คือ

- ท่องเป็นเรื่องเก่า
- ท่องเล่ากันหลายร้อยแถว
- ท่องเล่ากันควยปากมากอน
- ท่องแสดงความคิด ความเชื่อของชาวบ้าน

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓ - ๑๔.

^๓ "Report of the Expert Meeting on Children Books and Source

Materials on Asean Culture 6 - 10 July 1981 Bangkok, Thailand," p. 5.

(Mimeographed)

- เรื่องจริงที่มีคติอันนิยมเป็นนิทาน เช่น มะกะโท ชาวบ้านบางระจัน

ชาติไทยมีความอุดมสมบูรณ์ด้วยนิทานพื้นเมือง จนกล่าวได้ว่าความแทบทุกจังหวัด
ของไทยเรา*

๒. บทเห่กล่อม, เพลงกล่อมเด็ก บทเห่กล่อม เป็นบทกล่อมเด็กที่เด็กได้ยิน
ไพเราะครั้งแรก ในครั้งแรกจะเป็นการออกเสียงอ้อ ๆ ออ ๆ ของผู้เลี้ยง ต่อมาเสียงนั้นก็ค่อย ๆ
เปลี่ยนเป็นเสียงสูง เสียงต่ำ คล้าย ๆ เสียงดนตรี เป็นการขับกล่อมให้เด็กหลับนอนด้วยวิธี
การอันนุ่มนวล เป็นการแสดงความรักและทะนุถนอมเด็ก แม่เด็กจะฟังไม่ใส่ใจความของเพลง
แต่เสียงกล่อมของผู้เลี้ยงอันอ่อนหวานและไพเราะก็สามารถทำให้เด็กหลับแล้วหลับสนิท บทเห่กล่อม
ง่าย ๆ นี้จึงเกิดขึ้น และคำขวัญจากการจากที่ไม่เป็นภาษารจนกลายเป็นเพลงกล่อมเด็กในทุกวันนี้

เพลงกล่อมเด็ก จัดเป็นโคลงกลอนประเภทแรกที่เด็กได้ยินไพเราะและใจรัก
เพลงกล่อมเด็กแต่ละเพลง ล้วนเป็นสิ่งที่เป็นคุณงามความดีประจำชาติไทยเราหลายต่อหลาย
ประการ เช่น ความเป็นเจ้าพ่เจ้าลูก ความรักสนุก ความซื่อซื่อซื่อเล่น รื่นเริง ความมี
คติธรรมในจิตใจ ล้วนแต่สะท้อนให้เห็นภาพชีวิตทางวัฒนธรรมของไทยเรา ใครจะเห็นว่าที่หรือ
เลวอย่างไรก็ตาม "ภาพชีวิต" จริง ๆ ยังมีให้เห็นอยู่จนกระทั่งบัดนี้

เพลงกล่อมเด็กนั้น นอกจากจะไพเราะกล่อมเด็กโดยตรงแล้ว พ่อแม่มักจะใช้
เครื่องสื่อในการอบรมสั่งสอนเด็กไปควบคู่กัน แม้ว่าทารกยังไม่รู้ความ แต่เนื้อหาของเพลง
ก็อาจจะช่วยกล่อมเกลาจิตใจของเด็กผู้เป็นพี่ หรือเด็กโตที่พอจะรู้ความ ซึ่งได้ยินเพลงกล่อม
อยู่เสมอ

เนื้อเพลงกล่อมเด็กเก่า ๆ ของไทยเรามีหลายประเภท สามารถจัดแยกได้

* เจ็ก สตะเวทิน, ภาษาไทยคุณศึกษา เล่ม ๓ คติชาวบ้านไทย, หน้า ๘๖.
* สำหรับจังหวัดที่นิทานพื้นเมืองเรื่องนี้นั้น จะหาอ่านได้จากหนังสือเรื่อง ภาษาไทย
คุณศึกษา เล่ม ๓ คติชาวบ้านไทย แต่งโดย เจ็ก สตะเวทิน.
* เจ็ก สตะเวทิน, ภาษาไทยคุณศึกษา เล่ม ๓ คติชาวบ้านไทย, หน้า ๘๖.

๓ หมวด * คือ

- ก) พวกคำเหินเหี้ยน
- ข) พวกคำลอบให้เด็กชอบ
- ค) พวกคำเด็กทรงเล่น

เพลงกล่อมเด็ก เป็นวรรณกรรมที่ขับกล่อมกันมาแบบปากต่อปาก ดังนั้นจึงยากที่จะสืบสาวต้นตอหรือที่มาได้ว่าเริ่มตั้งแต่สมัยใด^๒

๓. สุภาษิต, ภาษิต คำว่า สุภาษิต แปลว่าถ้อยคำที่ดี หมายถึงคำสอนหรือคำเตือนสติ นับเป็นอนุบายแห่งการริತคำอย่างหนึ่ง เรียกว่า วาโยบาย (Rhetorical devices)^๓ ซึ่งไทยเราเองก็ใ้ชื่อว่า เป็นชาติเจ้าสุภาษิต มีคำกล่าวที่ให้ความหมายลึกล้ำและเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตได้เป็นอย่างดี คำว่า "สุภาษิต" ก็ใ้ในความหมายเดียวกับคำว่า ภาษิตที่หมายถึงคำกล่าว หรือคำกล่าวที่มีคติควรฟัง

สุภาษิตมีคำอีกหลายคำ ที่ใ้จัดอยู่ในพวกเดียวกัน** เจน

- คติธรรม
- คติพจน์
- คำพังเพย

* ตัวอย่างเพลงกล่อมเด็ก จะใ้ได้จากหนังสือเรื่อง เพลงกล่อมเด็กและเพลงประกอบการเล่นของเด็ก โดย ฆะอบ โงษะภณะ และคนอื่น ๆ. (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๑)

^๒ ฆะอบ โงษะภณะ และคนอื่น ๆ, เพลงกล่อมเด็กและเพลงประกอบการเล่นของเด็ก (กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๑), หน้า ๗๕.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๖.

^๓ เจือ สตะเวทิน, สุภาษิตไทย (ม.ป.ท., ๒๕๑๔), หน้า ๑.

^๔ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๓ หน้า ๖๔๗.

** รายละเอียดของตัวอย่างสุภาษิตไทย ใ้ได้จากหนังสือเรื่อง สุภาษิตไทย โดย เจือ

สตะเวทิน (๒๕๑๔)

- คำขวัญ

- คำคม

สุภาษิต เป็นคำที่มุ่งจะสอนหรือให้สติ จิตใจทางให้คนประพฤติ ซึ่งการ
สอนนั้น จะแยกได้เป็น ๓ วิธี คือ (๑) สอนให้ทำ (๒) สอนให้เว้น (๓) สอนโดยให้
ความจริง

คติพจน์ เป็นคำเกี่ยวข้องกับสุภาษิต แปลว่า ถ้อยคำที่เป็นแนวทางสำหรับ
ความประพฤติของบุคคล หมายความว่า คนทุกคนควรมีอะไรเป็นเครื่องยึดถือสักข้อหนึ่ง บางที
ก็เรียกคติพจน์ว่า "คติธรรมประจำใจ" ใครเห็นอะไรเป็นหลักสำคัญก็ยึดข้อนั้น

คำพังเพย เป็นคำกลาง ๆ ยกมาให้เข้ากับเรื่อง เป็นสำนวน แต่ยังไม่
มีการสั่งสอน มักกล่าวขึ้นลอย ๆ เป็นคำกลาง ๆ เพื่อตีความให้เข้ากับเรื่อง

คำขวัญ เป็นวาโยหมายอีกชนิดหนึ่ง เป็นคำใหม่เกิดขึ้นเมื่อไม่นานมานี้เอง
คำขวัญมักใช้ ณ กรณีที่มุ่งหมายจะให้คนหมู่มาประพฤติตาม

คำคม เป็นวาโยหมายอีกชนิดหนึ่ง หมายถึงคำพูดที่หลักแหลมของใครคน
หนึ่งที่พูดออกมาอย่างสละสลวย น่าคิด น่าฟัง รับฟังกันในหมู่คนกลุ่มเล็ก ๆ เป็น
คำที่เกิดจากสติปัญญาของผู้พูดเอง ไม่เจตนาจะสั่งสอนใคร

๔. เพลงสวด เรื่องของเพลงสวด หรือบทสวดของไทยเรานั้น มีมาจก
พิธีการในทางศาสนา ซึ่งในพุทธศาสนามีเพลงสวดอยู่มากมาย ในโอกาสต่าง ๆ กัน เช่น
เพลงสวดในพิธีศพ บทสวดมนต์ ซึ่งเรื่องของเพลงสวดนี้ จะมีการสวดเป็น
ภาษาบาลี ไม่ว่าจะ เป็นบทสวดของพระสงฆ์หรือผู้สวดเอง ซึ่งฟังแล้วอาจไม่เข้าใจ ทั้งนี้เพื่อ
ต้องการรักษาความเดิมของเอาไว้ เพราะภาษาบาลีเป็นภาษาตาย ไม่มีการเปลี่ยนแปลง ไม่
มีการขยายตัว เช่นเดียวกับภาษาละติน ภาษาบาลีเป็นภาษาครู จึงมีการรักษาแบบเอาไว้ และ

เป็นภาษาง่ายที่จะเล่าเรียนและจดจำ จะเห็นได้ว่า พระพุทธศาสนาเมื่อเผยแพร่ไปสู่ที่ใด ก็จะมี
 ไข่มุกเป็นภาษาบาลี หากสวดเป็นภาษาอื่น ๆ เช่น ภาษาไทย ย่อมจะมีการเปลี่ยนแปลงไป
 มหาคาก็จะไม่เป็นแบบแผนจนไม่ทราบว่าเป็นภาษาบาลีเป็นมหาคที่ถูกต้อง มหาคที่เป็นภาษาไทย
 ก็มีอยู่บ้าง ที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระราชทานพิมพ์เป็นคำฉันท์ ได้แปล
 มาจากมหาค พากุว่า

ปางเมื่อพระองค์ปรนพ

ขิวสุทธศาสตร์กา

ศรีสุทรอนุสรสมา

ฉินโพธิบัลลังก์

มหาคนี้ใช้สำหรับทหาร ตำรวจ หรือเสื่อป่าสวด ซึ่งใช้สำหรับเพียงคนบางกลุ่ม
 บางพวกเท่านั้น แต่อาจจะใช้แทนมหาค โดยให้พระสงฆ์สวดตามวัคหรือตามมานิเวสชาตามุญ ๘
 พังก็จะไม่เกิดอารมณ์ชาววังศรีทศา เหมือนพระท่านสวดภาษาบาลี

๕. สำนวน คำว่า "สำนวน" ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๔๕๓
 ให้ความหมายไว้ว่า "เป็นโวหาร ทำนองพูด ด้อยคำที่เรียบเรียง ด้อยคำที่ไม่ถูกไวยากรณ์ แต่มีใช้
 เป็นภาษาที่ถูกต้อง การแสดงด้อยคำออกมาเป็นข้อความพิเศษเฉพาะภาษาหนึ่ง ๆ"

สำนวน เป็นคำพูดที่มีชั้นเชิง หรือพูดแล้วต้องให้อีกฝ่ายขบคิด และแปลความหมาย
 ได้ ทั้ง ๆ ที่เป็นภาษาเดียวกัน

ในภาษาไทยเรา มีสำนวนเข้ามาแต่ครั้งโบราณกาลแล้ว อันเป็นเครื่องแสดงให้เห็น
 ว่าการใ้ภาษาพูดหรือภาษาเขียนของไทยเรานั้น ไม่ค่อยไปกว่าภาษาของชนชาติอื่น ๆ ที่นิยมเล่น
 ลิ่นกัน บางครั้งก็อาจเรียกสำนวนว่า สำนวนไทย หรือ สำนวนสำนวน หรือพูดสำนวน

แปลก สนธิรักษ์, บูรพาธรรม, ลัทธิ ประเพณี และพิธีกรรม, หน้า ๑๒๗ - ๑๒๘.

ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๔๕๓, หน้า ๕๐๘.

* ตัวอย่างรายละเอียดของสำนวนไทยจากหนังสือเรื่อง สำนวนไทยและคำพังเพย

(สุภาษิต) รวบรวมโดย พรจันทร ศรีทศา (กรุงเทพฯ, ๒๕๑๘)

ซึ่งส่วนนี้มีที่มาจากสิ่งต่าง ๆ หรือเหตุการณ์แวดล้อมต่าง ๆ และมักจะเกิดขึ้นในหมู่ของคนช่างคิด
ช่างสังเกต ซึ่งเก็บเอาความจากเรื่องราวนั้น ๆ หรือเหตุการณ์แปลก ๆ ที่เกิดขึ้น และการนำ
เอาส่วนเหล่านี้มาใส่พูด ไข่เขียน ก็เพี้ยนเป็นไปในทางเรียบเรื่อย เปรียบเทียบ กระทบ
กระทบ หรือระชกประชัน หรือเพี้ยนเป็นเครื่องเคื่อนสค็อกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งส่วนเหล่านี้จะ
แสดงความหมายในตัวของมันไว้อย่างเดียว สุกแต่คว่ำใจของการจะให้ความหมายของส่วน
พูดนั้น เป็นไปในทางใดทางหนึ่ง

๖. แบบคำประพันธ์ดั้งเดิม นอกจากการเขียนแบบร้อยแก้วหรือความเรียง
ธรรมดาแล้ว วรรณคดีไทยแต่งขึ้นด้วยคำประพันธ์ชนิดใหญ่ ๆ หลายชนิด คือ โคลง ฉันท์ กาพย์
กลอน และร่าย เป็นต้น

กลอน ดูเหมือนจะเกิดก่อนคำประพันธ์ชนิดอื่น ๆ วรรณคดีประเภทไม่
จารึกเป็นลายลักษณ์อักษร มักจะมีแบบคำประพันธ์เป็นกลอนทั้งสิ้น เช่น บทเห่เด็ก บทเด็กเล่น
และเพลงพื้นเมือง เป็นต้น

กลอนเป็นศิลปะของไทยภาคกลาง จะมีมาแล้วแต่ครั้งใดไม่ปรากฏชัด
แต่ที่มีหลักฐานจารึกเป็นลายลักษณ์อักษรคือ รวามัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

คำร่ายอันหลักฐานแบ่งกลอนออกไปเป็น ๒ พวก คือ

- กลอนขับร้อง ไข่แก๊ กลอนบทละคร กลอนสัทวา กลอนกลก
สร้อย และกลอนเสภา เป็นต้น

- กลอนเพลง ไข่แก๊ กลอนเพลงยาว (ซึ่งภายหลังแยกประเภท
ออกไปเป็นกลอนนิราศอีกชนิดหนึ่ง) และกลอนตลาด

จากเรื่องกลอนนี้ ภายหลังเกิดกลอนขึ้นอย่างหนึ่งเรียกว่า กลกลอน
คือ คัดทอทั้งคำแปลก ๆ ใหม่ ๆ ในวัจฉริพัสการชั้นถือ แล้วเรียกชื่อกต่าง ๆ ออกไปนานาชนิด แต่

ลักษณะส่วนใหญ่ก็ยังคงอยู่ในรูปกลอน คือสี่แปดอย่างกลอน

โคลง โคลงเป็นศิลปะของไทยภาคเหนือ ซึ่งมันก็มีชื่อเรียกกันอยู่ว่า "กระรง" ไทยภาคกลางนำมาแก้ไขและเพิ่มข้อบังคับเข้าไปอีกบ้าง เรื่องแรกที่ไทยภาคกลางดัดลอกมา คือแก้ไขโคลงหรือสุภาษิต

แต่เรื่องที่มาจากโคลงนี้ยังเป็นที่ถกเถียงกันอยู่ว่า ไทยภาคกลางไปมาจากภาคเหนือ หรือว่าไทยภาคกลางมีโคลงของตนอยู่แล้ว เพราะปรากฏว่าโองการแห่งน้ำ สมัยพระเจ้าอยู่หัวก็เป็นโคลง ๕ ที่เรียกว่ามณฑกคติ ที่เป็นโคลงกันก็มี โคลงสุภาพมีนิพนธ์หลายและพระธิดา ทำให้บางครั้งสงสัยแก่ใจว่า การแต่งโคลงนั้นเป็นของไทยแท้ ๆ ไป

เรื่องโคลงนี้ยังแตกออกไปเป็นโคลงกลบทอีกอย่างหนึ่ง โคลงกลบทเกิดขึ้นในภายหลัง โดยกำหนดบัญญัติแปลก ๆ เพิ่มขึ้นไปในโคลง แล้วจะพลิกแพลงให้วิจิตรพิสดารออกไป แต่ก็คงอยู่ในรูปโคลงนั่นเอง ชื่อโคลงกลบทมีคำต่าง ๆ กันกัน เช่น ซ่างประสานงา ราชบุรุษ ตรีประคัม และนาครีพันธ์ เป็นต้น โคลงกลบทนิยมเล่นกันเป็นแบบอักษรไขว้ (Cross word) ของภาษาอังกฤษ

กาพย์ ความหมายเดิมหมายถึงคำประพันธ์ทุกชนิด เห็นได้จากการเล่นคำของมาจากคำว่า กวี - กวี - กวายเป็น - กาพย์

แต่ในภายหลังความหมายแคบลง หมายถึงเฉพาะคำประพันธ์ที่คล้ายกันกับฉันท์ (ซึ่งนิยมเสียงหนักเบาที่เรียก ครุ ลหุ) แต่กาพย์ไว้นิยมเสียงหนักเบาเป็นข้อบังคับ

คำรกาพย์ของไทยมี ๒ คัมภีร์ คือ กาพย์สารวิลาสินีกับกาพย์คันถะ แต่งเป็นภาษามคธ รวมกันมี ๒๐ ชนิด เข้าใจกันว่ากาพย์มีมาตั้งแต่ครั้งสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ

เจ๊ก สตะเวทิน. ประวัติวรรณคดี. (พระนคร: กองตำราของคุรุสภา, ๒๕๑๘)

หน้า ๒๑๓ - ๒๑๔.

เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๕.

ภาพนั้นมีชื่อเรียกตามลักษณะต่าง ๆ อีก คือ

- ภาพหอโคลง คือ ภาพยานี ๑๑ หอคอยโคลง ๔ สุภาพ
- ข้อความที่กล่าวในภาพและโคลงจะเท่ากัน
- ภาพเทเวระ คือ โคลง ๔ สลับด้วยภาพยานี ๑๑ ความไม่เท่ากัน ๑ ภาพขยายโคลงออกไปมากมายเท่าใดก็ได้
- ภาพขั้บไม้ คือ โคลงกระทู๋ ๔ สุภาพ แล้วเอากระทู๋มาเริ่มต้นภาพ ๔ วรรค (วรรคละ ๔ อย่างเกี่ยวกับภาพสุรางคนางค์) ๑ สำหรับพิศหลงมีชด มีไม้เขาวัวประกอบ

ฉันท์ เติมเป็นของบาลี - สันสกฤต มังคัมเสียงหนักเบา (ครุ - ลหุ) และมีฉันทลักษณ์ไม่มีมังคัมสัมผัส ไทยเอาวิธีของบาลี - สันสกฤตมาแล้วเพิ่มมังคัมสัมผัสเข้าไป ฉันท์เรื่องแรกในประวัติวรรณคดีไทยคือ สมุทรโฆษคำฉันท์

ร่าย ร่ายเป็นคำประพันธ์ที่ไม่กำหนด เอก โท ตรี ลหุ กำหนดเพียงสัมผัส คล้ายกลอน น่าจะเป็นศิลปะของไทยมาแต่โบราณกาล ร่ายมี ๔ ชนิด

- ร่ายโบราณ (คู่ตัวอย่างในลิลิตพระลอ)
- ร่ายกัน (คู่ตัวอย่างในลิลิตยวนพ่าย)
- ร่ายสุภาพ (คู่ตัวอย่างในลิลิตละเลงพ่าย)
- ร่ายยาว (คู่ตัวอย่างในร่ายยาวเวสสันดรชาดก)

ลิลิต เป็นกาพย์โคลงกับร่ายสลับกัน ขึ้นต้นด้วยร่าย เรื่อมสัมผัสกันโดยใช้คำท้ายของบทหน้าสัมผัสกับคำที่ ๑ - ๒ - ๓ ของบทต่อไป

ลิลิตมี ๒ ชนิด คือ

- ๑. ลิลิตสุภาพ ๑ คู่แก่ลิลิตที่ ๑ โคลงสุภาพกับร่ายสุภาพสลับกัน เช่น

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗๖.
^๒ เรื่องเดียวกัน.

ลิลิตละเลงพาย

๒. ลิลิตคั้น ไค้แกลิลิตที่ไค้คองคั้นกับรายคั้นสลักคั้น

๗. เพลงพื้นบ้าน เพลงพื้นบ้าน เป็นบทขับร้องของชาวบ้าน ที่แสดงอารมณ์
สนุก ทุกข์ สุข อย่างใดอย่างหนึ่ง

ชาติไทยเป็นชาติชนกกลอน จึงมีบทขับร้องของชาวบ้านที่ร้องเพื่อให้เกิดสัมผัสคล้อง
จองกัน และเนื้อร้องของเพลงนั้นก็จะมีมาจากลักษณะชีวิตของชาวบ้านนั่นเอง เช่น เพลงพื้นบ้าน
ของภาคกลาง จะมีเพลงสงฆ่าง เพลงแห่บางแกว เพลงเกี่ยวข้าว* เพราะเป็นภูมิภาคที่มี
อาชีพทางเกษตรกรรม เพลงพื้นบ้านบางเพลง ก็เป็นเรื่องที่สะท้อนถึงวัฒนธรรมไทยในส่วนที่เป็น
คหิชาชาวบ้าน

ลักษณะของเพลงพื้นเมือง

- มีความเก่าแก่ คือมีอายุยืนนานมาก ไม่ทราบกันว่าใครเป็นผู้เริ่มร้อง
ขึ้นก่อน เป็นแต่จำกัสนับจากคนรุ่นหนึ่งมายังอีกรุ่นหนึ่ง จนมาถึงปัจจุบัน ภาษาย่อมวิบัติและผิด
เพี้ยนไปบ้าง

- เรื่องของเพลงพื้นเมืองนั้น เกิดจากชาวบ้านชาวเมือง ไม่ใช่เกิดจาก
นักปราชญ์ราชบัณฑิต

- เพลงพื้นเมืองทั้งหลายได้แสดงชีวิตวัฒนธรรมของลุ่มโบราณ เป็นที่น่า
แสดงความคึกคักความแจ่มใสหรือความนิยมของคนชาวบ้านชาวเมืองโดยแท้ ฉะนั้นเพลงเหล่านี้จึง
เป็นตัวกระจกส่องให้เห็นชีวิตในอดีตกาลของคนไทยส่วนใหญ่ไค้ที่สุก^๒

* เรื่องเกี่ยวกัน.

* คู่มืออย่างเพลงพื้นเมืองไค้จากหนังสือเรื่องภาษาไทยคุณศึกษา เล่ม ๓ คหิชาชาวบ้าน

ไทย โดย เจื้อ สดะเวทิน (๒๕๑๘)

^๒ เจื้อ สดะเวทิน. ภาษาไทยคุณศึกษา เล่ม ๓ คหิชาชาวบ้านไทย. หน้า ๑๑๑-๑๑๒.

๔. วิทยาการพื้นบ้าน วิทยาการพื้นบ้านนับ เป็นการนำความรู้ทางด้านเทคโนโลยีมาใช้สอดคล้องกับสภาพชีวิตประจำวันและทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น ตลอดจนนำความเหมาะสมกับลักษณะการประกอบอาชีพ อาจจัดเป็นวิทยาคารอย่างหนึ่งในการยกระดับอาชีพของชาวบ้านที่มีอยู่เดิม

สำหรับวิทยาการพื้นบ้านของไทยเรา ก็มักจะเป็นการนำความรู้ทางด้านเทคโนโลยีไปประกอบกับทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่น เพื่อเป็นประโยชน์ในด้านชีวิตประจำวันและอาชีพของชาวบ้านเป็นส่วนใหญ่ นั่นคือมักเป็นวิทยาคารในการเสริมสร้างอาชีพเกษตรกรรมที่ก้าวหน้า เช่น การคิดสิ่งประดิษฐ์เครื่องมือการเกษตร เช่น ควายเหล็ก เครื่องสีข้าวแบบใช้แรงเหวี่ยง และการคิดฝนเทียม นอกจากนี้ยังมีโครงการที่จะนำเอาเซลล์แสงอาทิตย์ไปติดตั้งในแหล่งทุรกันดารชนบท บนภูเขาสูง ๆ หรือบนเกาะที่ยังไม่มีไฟฟ้า^๒ เหล่านี้ซึ่งถือว่าเป็นวิทยาการพื้นบ้านนั่นเอง

ศูนย์วิทยพัทยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

"ม.ร.ว.เทพทศิ เทวกุล วิศวกรวัลเคนเอเชีย" เกลือ (๘ ตุลาคม ๒๕๒๒):

๑, ๒.

^๒ "อาชีพพลังงานทดแทน," ไทยรัฐ (๑๑ กรกฎาคม ๒๕๒๒): ๑, ๑๖.